

FRA HØVÅGS HISTORIE:

I

Om skolevæsenet i Høvaag fra 1839 til 1932.

II

Fra krigsaarene 1807 - 1814.

Ved lærer Gjerulf Noddeland

Johannes Snemyr har supplert manuskriptet om skolevesen for perioden 1921-1932.

Småskrift nr. I fra Høvåg Museums- og Historielag

1977

OM SKOLEVESENET I HØVAAG FRA 1839 TIL 1932.

Den 18. juli 1839 blev en skoleprotokoll paa 188 folioark autoriseret til brug i Høvaag sogns vestre skoledistrikt av prost og sogneprest til Vestre Moland Jacob Fredriksen.

Som de fleste vet var Høvaag anneks til V. Moland inntil 1864.

Vatne krets i det nuværende Randesund hørte til Høvaag til 1862. Denne krets ligger paa vestsiden av Kvaasefjorden, fra og med Romstøl til gaarden Randviks grense i Høvaag.

Vestre skoledistrikt var delt i 3 skoleroder. 1. rode utgjorde de gaarder som senere blev tillagt Randesund i 1862, 2. rode var den nuværende Kvaase krets og den tidligere Sevik krets, med unntagelse av gaarden Hestad, og 3. rode omfattet gaardene Hestad og Ytre Aarsnes samt Ulvøysund og Ramsøy kretser.

I denne skoleprotokoll er innført baade "Instruks for Læreren" og "Plan for Undervisningen". Den første er saalydende:

Instrux for Lærerne ved Almueskolerne paa Landet i Christianssands Stift, approberet ved høieste Resolution af 22. Juli 1834.

§ 1.

Skolelæreren skal holde sig efterrettelig Loven om Almueskolevæsenet af 14. Juli 1827, der i overensstemmende med samme approberede Plan for Underviisningen, og enhver Anordning om Almueskolevæsenet, som herefter maatte udkomme, samt vise enhver av sine Foresatte Agtelse og Lydighed.

§ 2.

Han bør lægge Vind paa et anstændigt Udvortes, paa Renlighed og Orden i sin Paaklædning, vise Høflighed mod enhver, og være nøjsom i sine Fordringer i de Huse, hvor Skolen holdes.

§ 3.

I det Hele bør han stræbe at foregaa Gamle og Unge med et godt Exempel, og beflitte sig paa sand Guds frygt og en kristssømmelig Vandel. Han bør derfor vogte sig for at give Forargelse ved Banden og Sværgen, utugtig Tale, Gjerning og andre saadanne Laster. Ligeledes bør han avholde sig fra letsindige Samquem.

§ 4.

Ligesom om han uden Forsømmelse skal besørge Undervisningen hver Dag efter den ham meddelte Timetabel, saaledes skal han, hvis indtrufne Omstændigheder gjøre det umuligt, at Skolen kan holdes, strax anmelde Saadant for Sognepræsten, der skal avgjøre, hvorvidt det opgivne Forfald berigtiger til Underviisningens Standsning eller ei. Skolelæreren maa ikke paa egen Haand overdrage til nogen Anden i Forfaldstilfælde at overtage de ham paahvilende Pligter. Sognepræsten haver i saa Fald at træffe fornødne Foranstaltninger.

§ 5.

Han bør paase at Skoleværelset er ordentligt og renligt, samt at det behørigen udluftes.

§ 6.

Hver Morgen førend Underviisningen begynder skal han undersøge om de skolepligtige Børn er tilstede, og antegne de Udeblivende i Protokollen. Ved at fræmkalde hvert Barn efter denne, skal han tillige paase om de skolepligtige Børn ere kjæmmede, toede og renligen paaklædte. Hvis Skolelærernes Advarsler mot Skoleforømmelser eller anden Uorden ere frugtesløse, skal han derom gjøre Anmeldelse for Skolekomissionen til videre Foranstaltning.

§ 7.

Ved Stave- og Læseøvelser bør han vaage over at Børnene ikke alle paa engang skraale eller mumle, men at de med Opmerksomhed paa Teksten eller Bogen, kun svare høit, naar dertil opfordres. Især bør man vænne dem til at forstaa hvad de læse.

§ 8.

Med Religionsunderviisningen bør han stedse forbinde Bibelhistorien, især av det nye Testamente og ved passende Exempler derav lede Børnene til Erkjendelse av det Gode og Onde, av Syndens ulyksalige Følger og til i enhver Alder at indse hvad de skylder Gud, sig selv og deres Medmennesker.

§ 9.

Ved Underviisningen i Regning bør han tillige vænne Børnene til uden Tabel og Griffel at opløse practiske Opgaver i Hovedet, og herved især tage Hensyn paa hvad der kan være gavnligt for Menigmand i Handling og Næringsdrift ved Kjøb og Salg.

§ 10.

Ved Skrivning bør han paase at Børnene holde deres Skrivebøger renlige og side i en pasende Stilling, samt at de vænnes til at skjære deres Pæne.

§ 11.

Ei blot i Læretimen, men ogsaa i Fritiden, bør Læreren holde Øie med Børnene at de opføre sig mod hinanden skikkeligen og ei gjøre hinanden Fortræd eller Skade.

§ 12.

Ligeledes bør Skoleholderen have Opsyn med de Børn der formedelst lange Veie forblive hvor Skolen holdes mellem For- og Eftermiddagstimerne, at Børnene ei begaae noget Usømmeligt. Forsaavidt Børnene paa deres Gang til og fra Skolen ledsages af Voxne, bør han ved at bemyndige de sædeligste og ældste blandt Elevene til at have Tilsyn med de andre, drage Omsorg for at Alle ogsaa da forholde sig som de bør.

§ 13.

Skolelæreren bør beflitte sig paa at behandle og omgaaes Børnene med Godhed og Blidhed, jevnligen med kjærlig Tale opmuntre dem til Flid, Orden og sædelig Opførsel og lade det være sig magtpaaliggende at vinde deres Kjærlighed, Agtelse og Tillid.

§ 14.

Han bør søge at vække og vedligeholde Børnenes Kappelyst med passende Opmuntring og Belønninger for de Flittige og Sædelige. Saadanne Belønninger kunne være Ros i den hele Skoles Overvær eller naar Sognepræsten er der. Opflyttes i Klassen, som anmærkes i Prottecolen, at give dem opsigt over de andre Børn i Fritimerne, at betro dem som Bihjælpere, at undervise andre Børn, som have gjort mindre Fremgang, særdeles Anbefaling til Skolecommissionen. Dog maa han vogte sig for at uddele disse Belønninger altfor ofte, og aldrig lade sig bestemme af Partiskhed eller Lidenskab.

§ 15.

Ved at straffe de forsømmelige, dovne, uordentlige og vanartige Børn naar de ikke ville forbedre sig efter gjentagne Advarsler, skulle først lemfældige Midler anvendes, saasom Irættessættelser i den hele Skoles Overvær. Nedflytning i Klassen, som anmærkes i Prottecolen, Hensættelse i en Krog af Skolestuen, Udelukkelse fra at deltage i Fritiden og deslige. Ere disse mildere Straffe uden Virkning, maa legemlig Refselse anvendes, dog paa saadan Maade, at den ikke er skadelig for Barnets Sundhed eller anstødelig for Sædeligheden. Læreren maa vaage over sig selv at han ikke ved at straffe udviser Partiskhed eller lader sig overile, af Vrede. Ligesom han ei heller nogensinde maa tillade sig at bruge Skjældsord eller Ubequemsord.

§ 16.

Skolelæreren bør have Tilsyn med at Skolebørnene, som have den fornødne Alder og Forstand, besøge med deres Forældre eller Slægtinger den offentlige Gudstjeneste i Kirken, naar Aarstiden og Veirigt tillader det, og at de som siges at møde ved offentlig Overhøring i Kirken, indfinde sig til rette Tid og opføre sig med Orden og Anstændighed, samt at de medbringe deres Vidnesbyrd og deltager i Menighedens Sang.

§ 17.

Naar Familien i det Huus, hvor Skolen holdes, er samlet om Aftenen, bør Skolelæreren om man ønsker det, forelæse især i de lange Vinteraftener av en eller anden nyttig Bog efter Præstens Anvisning, saavel som ogsaa holde Aftenandakt ved at læse en Aften-Bøn og med Huusfolket afsynge en Psalme.

§ 18.

Den Prottecol, som det efter Skolelovens § 15 er paalagt Skolelæreren, at holde, bør indeholde følgende Rubriker: 1. Børnenes Nummer, 2. Rodens Nummer eller Navn, 3. Gaardens eller Pladsens Navn, 4. Barnets Navn, 5. Barnets Alder, 6. deres Kundskab, hvilken Rubrik atter inndeles i Indenats læsning, Udenats læsning, Regning, Religion, Forstandsøvelser, Sang, Faarhold og Næmme, 8. Faarsømmelsene og Uordener. Prottecollen forevises naar det forlanges af Skolens Foresatte og Børnenes Forældre ved deres Besøg i Skolen, og fræmlægges ved de offentlige Examina.

§ 19.

Skolelæreren skal være ansvarlig for Skolens Inventarium av Bøger, Tabeller, Landkarter osv., efter en av Sognepræsten attesteret Fortegnelse, der indføres paa de sidste Blade i Skoleprotocollen, og hvori anmærkes Afgang og Tilgang.

§ 20.

Dersom Skolelæreren anser sig fornærmet, hindret eller ulemptet i Opfyldelsen av hans Kalds Pligter av Børnenes Forældre, den Familie hvori Skolen holdes eller nogen Anden, maa han ikke tage sig selv til Rette, men fremføre sin Anke for Skolecommissionen til hvilken han ogsaa bør gjøre Indberetning om Alt hvad der sigter til Skolens Tarv og Beste.

Planen

hvorefter Underviisningen og Disciplene i Almueskolerne paa Landet i Christianssands Stift skal indrettes, og approberet ved høieste Resolution af 22. Juli 1834.

§ 1.

De Børn, der have opnaaet den Alder at de ere Skolepligtige, antegnes af Skolelæreren i hans Prottecol og tilsiges af ham at søge Distriktets Skole.

Ligeledes antegnes de Børn der ere indflyttede fra et andet Skoledistrikt eller et andet Præstegjæld. Ved de aarlige Examina bliver Prottecollen at efterse, og under da tillige om noget Barn er udeglemt hvilket i saa Fald strax antegnes.

§ 2.

Børnene inddeles saavidt muligt, med Hensyn til deres Kundskab, i 2 Afdelinger, hvilken gives særskilt Underviisning, saaledes som nedenfor forskrives. Deres Plads i Skolen bestemmes efter deres Kundskab ved Indtrædelsen og senere efter den Character de erholde ved de aarlige Examina. Drengene og Piger maa ikke side om hinanden, men ved forskellige Borde. Ligeledes skal, hvor Vexelunderviisning anvendes ved Læsning, Pigerne danne Halvcirkler i den ene Del af Stuen og Drengene i den Anden.

§ 3.

Naar Skolelæreren tillige er Kirkesanger, bør Sognepræsten saavidt muligt sørge for at kirkelige Forretninger afholdes i Skoletiden.

§ 4.

Læretimerne skulde være fra 5 til 7 daglig efter Aarstiden. I hvilke Timer der dagligen skal undervises i de forskellige Aarstider, bestemmes af Skolecommissionen.

§ 5.

Underviisningen begynder og slutter hver dag med Bøn og med Af-syngelse af en Psalme. Denne vælges helst af den Evangeliske christelige Psalmebog eller af det til Skolens Brug forfattede Udvalg af Psalmer.

§ 6.

Ved Underviisning i Læsning, Skrivning og Regning bør saavidt muligt for de første Begyndere Vexelunderviisningsmetoden anvendes og de der til fornødne Tabeller og Tavler anskaffes for enhver Skole. Til videre Fremgang i Læsning benyttes en passende Læsebog efter Biskoppens Bestemmelse. Den Regnebog og de Forskrifter, som Departementet for Kirke og Underviisning bestemmer, i Regning og Skrivning.

§ 7.

Ved Underviisning i Religion bruges den autoriserede Udgave af Luthers Kathekisme og den anordnede Forklaring over Samme, hvortil Saxtorphs Udtog af Pontoppidans Forklaring indtil videre bør benyttes. Med Underviisningen i Religion maa Bekjendtskab med den hellige Skrift, især det nye Testamente og Bibelhistorien nøie forbindes og til sidste benytte den anordnede, av professor Hersleb, forfattede Lærebog i Bibelhistorien. Børnene bør derhos vænnes til at opkaste de i Forklaringen citerede Sprog i Bibelen.

§ 8.

Ved Sangunderviisning bruges indtil videre Borhs Psalmemelodier med Tal-Syngetegn i Forbindelse med Psalmodikon.

§ 9.

Til Skolens første nederste Afdeling høre alle Børn, som ikke have lært at læse tydeligt, skrive Tal og Bogstaver og ikke have gennemgaaet Luthers Chatechismus. I den anden eller øverste optages de som besidde foromtalte Kundskaber.

§ 10.

Timetabellen der bestemmer hvori Læreren i enhver Time skal underviise forfatter vedkommende Sognepræst og forsynes med Provs-tens Approbation.

§ 11.

Ved den offentlige Examen, som ifølge Skolelovens § 19, hvert Aar skal afholdes, undersøges hvad Fræmgang Børnene have gjort, samt hvorvidt de som ville udskrives af Skolen, have erhvervet de fornødne Kundskaber eller behøve længere at søge Skolen. Liste over disse Examiners Udfald indsendes til Provsten.

§ 12.

Ethvert Barn, der udskrives af Skolen, skal meddeles Attest, saavel om de Kundskaber det i Skolen have erhvervet, som om dets Sæder og Opførsel. Disse Attester indrettes efter et af Biskopen approberet Schema.

§ 13.

Børnene skulde opføre sig anstændigen saavel under Læretimerne som i Fritiden og paa deres Gang til og fra Skolen. De skulle med Flid lære den af Skolelæreren foresatte Lectier, viise ham Agtelse og Lydighed og rette sig efter hans Forskrifter til god Ordens og Stilheds Vedligeholdelse i Skolen, hvortil ogsaa Folkene i Huset hvor Omgangsskolen holdes, skulde være behjælpelig.

§ 14.

Børnene skulde møde til rette Tid i Skolen, toede, kjæmmede og renligen paaklædte og medbringe deres Skolebøger og andre Underviisningsapparater.

§ 15.

Midt i Skolen, saavel Formidag som Eftermidag, gives Børnene et Quarter til at forfriske sig i den frie Luft, naar Veiret tillader det.

§ 16.

De dovne, ulydige eller usædelige Børn, som ikke viise Forbedring efter gjæntagne Formaninger af Skolelæreren, blive at straffe saaledes som Instruxen for Skolelæreren bestemmer".

Timetabell for omgangsskolen er opsatt 28/9 1839 og underskrevet av H.C. Hansen, Høvaag.

Undervisningen begynte i sommerhalvaaret kl. 8 og sluttet kl. 17, med et samlet friophold paa $2\frac{1}{2}$ time, og i vinterhalvaaret fra kl. 9 til kl. 16 med samme fritid.

Fagkretsen, annen hver dag, bestod for 2. avdelings vedkommende av "Religion, Skrivning, Sang, Regning, Læsning med forstandsøvelse". I 1. avdeling var der mer læsning og mindre regning, som her vesentlig bestod i tallskrivning.

I vintertiden var hver undervisningstime kortere, dessuten da flere sangtimer pr. uke.

Den aarlige undervisningstid for hvert barn i ovennevnte roder var henholdsvis ca. 9, 12 og 18 uker.

Men forsømmelsen antall viser at søkningen var mangelfull. For de allerfleste elevers vedkommende utgjør det forsømte antall dager mellem 60 og 80 %. Daarlige veier og lange veier var for en del aarsak hertil, men ellers ser man at den almindeligste grunn var arbeid hjemme eller borte i fremmed tjeneste.

Regelen var nok forresten den, naar ikke noget forøvrig var til hinder, at barna søkte skolen naar den holdtes i de nærmest liggende hus, Saa snart den flyttet til nabogaarden, føltes forpliktelsen mindre efter den almene opfatning.

Vedkommende lærers anmerkninger i protokollen gir forklaring paa andre aarsaker til forsømmelser. F.eks.: "Mangler sko", "Mangler klær", "Er uvillig til at søke skolen". Og for en enkelts vedkommende er anført: "Hun har slette foreldre ikke søkt skolen", "Har for meget at bestille hjemme" osv.

Fra tid til annen var der enkelte innført, om hvem det heter at de "følger skolen".

Disse barn stod nok mindre godt baade hvad evner og kunnskaper angaar. Et par av dem hørte hjemme i østre skoledistrikt. Den ene var 15 aar og den andre 18 3/4 aar gammel. Forresten var de over konfirmasjonsalderen alle disse. "Aa følge skolen" ansaaes ikke nettop som nogen særdeles anbefaling. De var aa betrakte som skolens stebarn.

De forskjellige elevers kunnskaper er overalt angitt med tallkarakterer. Disse varierer fra 6 til 2. Men de almindeligst brukte er 5, 4 og 3. Den 11/6 1844 utgav prost Jakob Fredriksen en ny timetabell for Vestre Moland prestegjeld.

Det nye i denne bestaar i at sangtimene er redusert og erstattet med hoderegning og korlesning.

Bispevisitaser sees aa være avholdt med 6 - 7 aars mellemrum av J. von der Lippe.

Prostevisitaser har derimot vært overflødige, da sognepresten J. Fredriksen, tillike var prost. Skolens protokoller blev regelmessig forelagt ham til gjennemsyn. Dessuten var han som regel tilstede ved skolens eksamener som skolekommissjonens selvskrevne formann, saa han paa den maate alltid hadde rikelig anledning til aa holde sig a jour med skolevesenets tilstand i sitt prestegjeld.

Prost E. Cormontan fra Arendal holdt visitas her 1862.

Vestre skoledistrikt vedblev fremdeles aa bestaa av 3 roder, idet Gl.Hellesund blev tillagt dette istedenfor den fraskilte rode. En ny regulering av kretsene eller rodene blev nu foretatt.

1. rode bestod efter 1850 av Ulvøysund, Ribe, Hestad og Sævik, 2. rode av den senere Aarsnes krets og Ramsøy krets, og Gl.Hellesund utgjorde 3. rode.

I 1853 var det atter kretsregulering i samme skoledistrikt. Det bestod nu av øene og nærmeste landside. Gl.Hellesund nevnes nu som rode nr. 1, Ulvøysund, Aarsnes og Ramsøy som nr. 2 og Aakerøy med Kalvøy som nr. 3.

Fra 1858 blev den sistnevnte rode utskilt igjen, og Sævik kom i stedet. 3 roder utgjorde en lærerpost.

Fra 1862 blev ordet rode ombygget med krets. 1. krets bestod av Ulvøysund med nærmest liggende gaarder paa fastlandet, 2. krets av Ramsøy og de nærmestliggende gaarder paa den kant. 3. krets var Aarsnes, Hestad og Frillestad. Det blev holdt ca. 15 ukers skole i hver krets.

Men likevel kretsene nu var betydelig mindre og skoleveien der ved litt kortere, var likefullt elevenes forsømmelser betydelig fra 40 til 50 %.

Inntil 1860 var det prostene som innsatte lærere og kirkesangere. Skulde det ansettes lærer i en post, og ansøkeren ikke hadde den fornødne utdannelse, fikk han undervisning hos presten en tid, hvorefter han blev sendt til prosten for aa underkaste sig eksamen. Og dermed var han habil som skoleholder.

Da Høvaag og V. Moland var ett prestegjeld, hadde man i lang tid utover felles kirkesanger, som gjerne blev hentet samtidig med presten. Kirkesangeren bodde paa Prestholt.

Saa vidt vites var S. Hansen den siste kirkesanger som sognene hadde i fellesskap. Han var allerede ansatt 1818. Hansen var født i Hægeland. I 40-aarene da S. Hansen sluttet, ophørte fellesskapet om kirkesanger, og Høvaag fikk sin egen. Det var Ole Taraldsen Øresland.

Efter ham kom Stian Tallaksen som kirkesanger i Høvaag. Tallaksen var født i Gjerstad og kom som ung mann hit til bygden. Her blev han bosatt og var lærer og kirkesanger til 1857. Eldre folk minnes ham ennå.

Hans eftermann var N. Jakobsen fra Tjønntveit i Birkenes. Han var først ansatt i Eftevaag, Vesterhus og Erdvik kretser. Videre kan anføres om ham at han blev ansatt som lærer i Landvik i oktober 1849 av sogneprest Martini. Saa flyttet han i oktober 1850 til Birkenes, ansatt der av presten Broch. Saa dimitertes han fra Holt seminar i 1852 efter et ophold der paa ett aar, fikk atter post i Birkenes, og fra 1. januar 1854 blev han av prost Fredriksen ansatt som lærer i Høvaag. Fra 9/10 var han lærer ved Sandvikens faste skole paa Hisøy, og som eneste ansøker, blev han 16/7 1857 ansatt som lærer og kirkesanger i Høvaag. Han hadde 12 uker skole i hver av sine 3 roder.

Tønnes Korneliussen var født paa Høvaag i 1816. Den 7/5 1839 blev han av prost Fredriksen beskikket til lærer i Østre Vallesvær distrikt. Før sin tiltredelse opholdt han sig i to maaneder i V.Moland for aa motta undervisning hos prosten. Derefter holdt han paa i en lignende tid aa ta undervisning hos prosten, hver gang denne var i Høvaag. Saa gikk han en kort tid paa Holt seminar, men maatte straks slutte, fordi lesningen tok for sterkt paa ham. Han var lærer til 1865. Da søkte han avskjed og fikk en aarlig pensjon av 20 spd. Han døde paa sitt lille gaardsbruk - Erdvik - i 80-aarene.

Lærerlønnen var paa den tid (nemlig i 1860) 54 spd. om aaret. Tønnes Korneliussen begynte med en lønn av 25 spd. Den forøktes deretter til 30 spd., saa til 45 spd., og i hans 4 siste læreraar var den 54 spd. Han opnaadde ingen kommunal pensjon, men blev av skolekommisjonen varmt anbefalt til aa faa pensjon av Oplysningsvesenets fond, som han ogsaa fikk.

Knud Olsen Ribe var lærer omtrent et aars tid, nemlig i 1842, ogsaa i vestre Distrikt. Han hadde heller ingen lærerutdannelse, og hans lærerstilling var bare midlertidig.

Ole Danielsen var født i Snelledalen i Høvaag. Han blev ansatt straks han var konfirmert, til lærer i vestre distrikt (3.) i 1842. I 1843 gjennomgikk han et 4 ukers sangkurs i Kristiansand. Lederen av dette var sanginspektør Roverud. Denne mann reiste rundt og holdt sangkurser for voksne - særlig møtte lærere og prester fra landsbygden. - Prost K.O. Knudsen i Evje var ogsaa paa Roveruds kurs. Interessert var de begge. En gang holdt bare de to paa med sangen en hel time, mens de andre deltagerne blev staaende og høre paa dem.

I 1850 da ny regulering var gjort, overtok han et nytt distrikt, men med samme nummer 3. Ole Danielsen sluttet for en tid skolen i Høvaag og gjennomgikk Holt seminar. Saa kom han tilbake til sin forrige post, som han igjen forlot den 26/8 1857. Da var han blitt ansatt ved Dahlske skole i Grimstad.

Det skulde være bryllup i Danielsens familie, paa gaarden Stemmane, og Danielsen var innbudt. Denne reis blev hans siste. Da han skulde fare over Steinsvannet ved Stemmane, gikk farkosten under av en eller annen aarsak, og Danielsen og to andre yngre gutter druknet der. Man soknet likene op og la dem inn hos naboen, hvor de blev staaende inntil bryllupet var slutt. Denne tildragelse synes ikke aa ha gjort noget skaar i bryllupsgleden, for dansen gikk der likefullt med liv og lyst.

Tellef Olsen Vatnedal og Kristen Olsen var samtidig lærere i 4. distrikt, men en ganske kort stund hver av dem. Saa blev Lars J. Abrahamsen ansatt som lærer i vestre distrikt fra 1851 til 10/3 1858. Han var født paa gaarden Sønningen i Høvaag. Som skrivelærer maa denne mann utvilsomt ha vært meget uskikket. Derom vitner hans haandskrift og protokollførsel, som er svært sjusket. Han fikk sin utdannelse ved aa følge skolen hos Stian Tallaksen. Lars sluttet skolearbeidet og gikk til sjøs vaaren 1853. I hans post blev saa M. Jakobsen ansatt for 50 spd. om aaret og overtok posten ved nytt-aar 1854. Da han saa den 15/7 1855 flyttet til Hisøy, blev der ansatt en ny mann i hans post ved navn Andreas Jørgensen. Efter ham kom Jørgen Olsen fra Telemark som lærer i vestre distrikt i 1856. Han forlot sin post aaret efter uten varsel og efterfulgtes av Gunvald Kristiansen Sagen. Han flyttet til Tveit i 1858 og døde kort tid efter.

Mads Torjussen Dønnestad fra Tveit var lærer fra 3/5 1852 til 1854 i 3. distrikt.

John A. Tvedten var ansatt fra 8/7 1854 til 30/9 samme aar.

H. Aslachsen var lærer fra 24/10 1854 til slutten av 1856, den siste tid paa Aakerøy. Det skulde være en kunnskapsrik og dyktig mann. Han sluttet med lærergjærningen og gikk over i telegrafvesenet.

Gunder Andersen Engeland var fra Sør-Audnedal. Han var ett aar lærer i Spangereid, men kom hit til bygden som haandsagskjærer. Han kom flere ganger til aa tale med H. Aslaksen og ytret da sin interesse for skolen. Aslachsen, som hadde faatt et godt inntrykk av ham, spurte ham da om han hadde lyst til aa bli lærer. Jo lysten manglet nok ikke, men det var evnen det skortet paa, mente Gunder. Resultatet blev da at Aslachsen tok til aa lære ham op til skoleholder. Straks efter, mens Aslachsen opholdt sig ved telegrafstasjonen i Kristiansand, overtok Andersen hans skole paa Aakerøy. Da saa Aslachsen sa op sin post, blev Andersen ansatt den 12/3 1857 i Aakerøy distrikts 3 roder med 12 uker skole i hver rode. Senere blev han forflyttet til andre kretser innen sognet. Den siste post han hadde var Ulvøysund, Ramsøy og Kornbrekke kretser. Han sluttet 1/3 1873 og fikk 25 spd. i pensjon. Da han senere søkte kommunen om pensjon av herredskassen, var det en av herredsstyrets medlemmer som sa at det var best han søkte hjelp hos fattigvesenet, hvis han ikke kunde klare sig med den pensjon han allerede hadde. Men han blev dog bevilget et aarlig bidrag paa 20 spd. av Høvaag skolekasse fra 1/4 1874.

I 1857 fikk skolekommissjonen bispens approbasjon paa ny kretsregulering med 5 distrikter. I det 5. distrikt blev Bernt Andersen Røstad ansatt 12/12 samme aar for en lønn av 40 spd. om aaret.

"Bernt Skolemester" hadde bl.a. skolen i Gl.Hellesund. Han talte gjerne bokmaal til daglig. En gang hadde han vært i et sel-

skap paa Langholmen ved Hellesund, og der traff det sig saa uheldig at verten, Elling, falt og slo sig slemt. Da man bakefter spurte Bernt hvorledes det var gaatt for sig, svarte han: "Det ved jei ikke, for da sov jei."

Den 21/9 1858 blev Halvor Lie ansatt som lærer i Vesterhus skoledistrikt og overtok posten fra 1/1 1859. I den anledning skrev prost Fredriksen i sin "Dagbog for Høvaag Skoler" denne meddelelse: "Til Skolelærer Halvor Olsen Lie.

"Herved haver jeg den Fornøielse at meddele Dig at jeg haver beskikket Dig til omgaaende Skoleholder i Vesterhus District i Høvaag Sogn med den av Skolecommissionen bevilgede aarlige løn 50 spd.

Du anmodes om at overtage Posten i Begyndelsen af August først-kommende."

I aaret 1860 er opsatt en fortegnelse av prosten over daværende lærerpersonale, deres tjenestetid og virkefelt innen sognet. Denne fortegnelse ser slik ut:

1) Nils Jakobsen, 32 aar gammel, tjenestetid 10 aar, ansatt i Høvaag skoledistrikts 3 roder. Til 1. rode hørte gaardene Høvaag, Bliksund, V.Vallesvær, Østre og Vestre Ørsland. 2. rode bestod av den nuværende Gl. Hellesund krets og 3. rode var Kvanes, Indre Aarsnes, Aamland og Sævik. I disse roder var det henholdsvis 39, 30 og 27 barn, hvorav i andre avdeling 13, 13 og 15.

2) Gunder Andersen, 50 aar gammel, tjenestetid 3 aar, ansatt i Aakerøy skoledistrikts 3 roder: 1. rode Aakerøy med 10 gaardbrukere og 6 Strandsittere, 2. rode Aakerøy med 9 gaardbrukere og 1 strandsitter og 3. rode Fleseid, Hellevik, Holte, Kjøstveit, Kalland og Haugevik. Barneantall 31, 25 og 27, i annen avdeling 11, 11 og 8.

3) Ole Evensen, 23 aar gammel, tjenestetid 1½ aar, ansatt 1858 i Ulvøysunds (5.) distrikts 3 roder. Til 1. rode hørte Ribe, Steners, nes, Kvivik, Bagervik og Ulvøysund. 2. rode bestod av Ramsøy, Natvik, Hellenes, Langholmsund og Glytningsvaag. 3. rode var Dalane, Ytre Aarsnes og Hestad. Elevantallet var det samme i disse tre roder som i de tre foregaaende.

4) Tønnes Corneliusen, 44 aar gammel, tjenestetid 21 aar, ansatt i Østre Vallesvær skoledistrikts 3. roder.

Til 1. rode hørte Ø.Vallesvær, Dalane og Sandvika, 2. rode Stemmane, Glastad og Kornbrekke og 3. rode Steindal, Trøe, Trøneset, Aardalen og Urdalen. Barnetallet var 24, 12 og 26, hvorav i andre avdeling henholdsvis 12, 2 og 10.

5) Halvor Olsen Lie, 19 aar gammel, tjenestetid 2 aar, ansatt i Vesterhus skoledistrikts 3 roder. 1. rode var gaardene Vesterhus, Melaaen, Saugaasen, Grundebua og Sønningen (Sydinga,) 2. rode Kvaase, Eidjord, Opseng, Erdvik og Isefjær, 3. rode Randvik, Randvikdal, Vatne, Vatnedal, Grønnevoll og Romstøl. Elevantall 20, 30 og 18, og av disse var det i andre avdeling 7, 12 og 9 barn.

Efter prost Fredriksens angivelse skulde det dengang være alt i alt 192 gaardbrukere og 35 strandsittere i Høvaag. Av skolepliktige barn var det i alt 383 mellem 8 og 14 aar.

I alle rodene var det omgangsskole, da ennu intet skolehus var bygd.

Den kretsinnndeling som foran er opført, blev ikke lenge staaende ved lag.

Da Høvaag i 1864 blev eget prestegjeld, blev A. Christensen utnevnt til sogneprest, og begynte sitt virke ved nytt aar 1864. Han var uten tvil en initiativrik mann paa skolevesenets omraade. Særlig satte han sig som maal aa faa skolen anbragt i leide lokaler eller bygge særskilte skolehus, da omgangsskolenes lokaler ofte var meget mangelfulle.

I skrivelse av 10/10 1863 paabyr stiftsdireksjonen, som nu ifølge skoleloven av 1860, er skolens øverste myndighet, at der skal bygges skolehus i de kretser hvor barnetallet er minst 30 skolepliktige.

Den første krets som fikk skolehus, var Aakerøy. Huset blev tømret paa Sævik, og ført til sitt bestemmelsessted i 1864 paa offentlig kostnad. Men det blev senere kjøpt tilbake av kretsen, da alle senere opførte skulehus blev kostet av kretsene. Kretsene eide dem da ogsaa.

I det østligste skoledistrikt var det ogsaa sterk stemning for aa bygge skolehus. Men distriktet eller kretsen, som man nu kaller det, var stor i utstrekning, og det viste sig straks at den største vanskelighet var aa bli enig om hvor huset skulde staa. Opsitterne i østre del av kretsen brøt saa laget og bygde helt for egen regning, uten offentlig tilskudd fra nogen kant, et lite skolehus paa Ø Dalenes (Vallesværdalens) grunn, mellom denne gaard og Ø. Vallesvær, aar 1866. Men i 1870 bevilget amtet 85 spd. til huset. Presten kalte det "Selvraadighedens Hus".

Dette bygningsarbeide var aarsak til at kretsen blev splittet, saaledes at Kornbrekke og Glastad blev en ny liten krets. Steindal, Trøe og Urdalen blev slaatt sammen med V. Vallesvær, som straks før var skaaret fra Høvaag distrikt. Det blev V. Vallesvær skolekrets, senere Trøe krets.

Motivet til "Selvraadighedens Hus" var ikke sterkt belastet med samfundshensyn.

Den 25. mai 1864 hadde Høvaag herredsstyre til behandling et forslag fra skolekommisjonen om leie av lokale eller bygning av skolehus for Høvaag krets.

Med 6 mot 5 stemmer blev det vedtatt aa fortsette skolen paa omgang. Dette vedtak vakte stor misnøie, særlig i skolekommisjonen, hvis formann gir uttrykk for denne i sin innberetning til prosten dagen efter dette møte.

Denne sak blev herredsstyret nødt til aa ta op til ny behandling i henhold til stiftsdireksjonens krav (skrivelse fra prosten av 3/7 1864).

Saken er saa optatt i herredsstyret den 30/7 s.aa. At avgjørelsen heller ikke denne gang har funnet naade hos høiere hold, fremgaar av en skrivelse fra prostiet av 4/10. I denne kreves en nærmere forklaring av herredsstyrets beslutning.

Denne "forklaring" maa ha vært tilfredsstillende, og saken blitt henlagt, da den ikke senere kan sees aa være omtalt.

Her maa uten tvil grunnen ligge til den fremgangsmaate som senere blev fulgt med hensyn til opførelse av skolehus innen herredet. De enkelte kretser tar fra nu av saken om bygning i sin egen haand.

Paa kretsmøter i Erdvik, Sævik og V. Vallesvær blev det vedtatt aa bygge skolehus paa kretsenes regning.

Denne sak blev nu fremmet hurtig, og den 11/4 1868 innløp skrivelse fra stiftsdireksjonen om at det var tilstaatt Høvaag kommune et laan av Oplysningsvesenets fond paa 1100 spd. til opførelse av skolehus innen kommunen. Dette laan gjaldt de ovenfor nevnte hus. Den 11. februar 1869 mottok skolekommisjonen melding om at det var bevilget 80 spd. av amtsskolekassen til hvert av disse tre skolehus.

Allerede i 1866 blev det sendt søknad til amtet om bidrag til opførelse av skolehus i Gl.Hellesund. Men først i 1875 blev byggearbet til virkelighet. Av amtsskolekassen fikk man 50 spd. foruten 50 spd. som var bevilget i 1866, men som ikke var hevet, i alt 100 spd.

Om denne krets heter det: "Den haver udvist saare nidkjære bestræbelser for at faa Undervisningen udvidet fra 18 uger om Aaret - utvidet til det hele Aar, og agter ydermere ved egne Kræfter at faa et Skolehus opført. En privat Mand inden Kredsen haver dertil af Interesse for Skolevæsenet erklæret at ville bidra med 50 spd. Kommissionen andrager herved om at nævnte Kreds af Amtsskolekassen maa bli bevilget 100 spd. som Bidrag til opførelse af nævnte Skolehus.

Allerhelst ønsker Kredsen, at dette Hus maatte blive af saadan Størrelse, at det kunde indeholde Lærerbolig, og Bestræbelserne ville gaa ud paa at dette maa skje, men selv om den lille Kreds's Kræfter ei skulle strække hertil, vil det ansøgte Bidrag visselig alligevel kun befindes saare rimelig, ligssom enhver Understøttelse til den alt mere vaagnende og virksomme Sands for Skolevæsenets Udvikling i Høvaags Præstegjæld sikkerlig vil bære gavnlige Frugter."

Ifølge skrivelse fra Kirkedepartementet av 29/1 1876 blev det bevilget kommunen et laan paa 400 spd. til opførelse av Gl.Hellesund skolehus. Laanet skulde tilbakebetales i løpet av 30 aar og forrentes med 5 %.

Laanets aarlige avdragssum utgjorde 13 spd. 40 skilling.

I 1877 blev det opført skolehus i Høvaag krets. Der blev i den anledning optatt laan i Oplysningsvesenets fond paa 2000 kr. paa samme vilkaar som for Gl.Hellesunds vedkommende.

Ytre Aarsnes krets kostet sig skolehus i 1884 ved hjelp av laan og amtsbidrag.

I 1888 blev Erdvik skolehus flyttet til Kvaase, og kretsene Erdvik og Vesterhus blev dermed slaatt sammen til en krets.

Vesterhus krets var den siste krets i sognet som hadde omgangsskole. Kredsen hadde nemlig omgangsskole like til skolehuset paa Kvaase blev opført. Ellers var det da blitt almindelig at man i mangel av skolehus, leide en større stue (skolestue) til skolen.

✓ Ramsøy skolekrets, hvor der var 12 hus, kostet eget skolehus i 1897. Det blev gitt bidrag til dette av amtsskolekassen, og dessuten fikk man et gratisbeløp av Høvaag sparebank.

Det samme var tilfelle med Ulvøysund krets, da den bygget skolehus i 1900.

Da Høvaag og Aakerøy kretser fikk 3delt skole i 1903, blev det nødvendig aa bygge til et klasseværelse paa begge steder.

I 1918 blev alle skolehus i Høvaag overtatt av kommunen og felles skolekasse opprettet. Der var da 3 kretser som ikke hadde dekket sin byggegjeld. Denne gjeld blev dog ikke overtatt, men kretsene blev nødt til aa betale den.

Det sier sig selv at regnskapet for Høvaag folkeskoler var nok-saa floket, saa lenge skolehusene var de respektive kretsers eiendom. De aarlige utgifter i hver enkelt krets som vedkom lokalene, blev særskilt utlignet, og dessuten de utgifter som sorterte under fellesbudgettet. Da kommunen overtok det hele, falt selvsagt alle særbudgetter bort.

Det siste skolehus som er bygget i Høvaag, blev ferdig til bruk i august 1921. Det har 2 klasseværelser og et mindre rum i 1.etasje, pedellbolig og lærerinnebolig i loftsetasjen og sløidlokale og andre nødvendige rum i kjelleretasjen. Skolen staar paa Hestad grunn og bærer navnet "Fritun" eller Hestad skole.

Til denne skole søker alle barn som bor i den del av sognet som i almindelighet kalles "Nesset". - Det var to store kretser Sævik og Ytre Aarsnes som her blev slaatt sammen til en 4-delt skole, hvor 2 og 2 klasser møter annenhver dag.

Bygningen er den første i sitt slags som er opført paa felles skolekasses regning. Fylkestilskuddet utgjorde 35 % av hele kostnaden som var 42.000 kr.

Siden Hestad skolehus blev tatt i bruk, har det vært og er det 9 skolehus som blir benyttet. Før den tid hadde bygden 10 skolekretser med skolehus i hver krets.

De topografiske forhold i Høvaag har saa aa si alltid vanskeliggjort sammenslutning til store kretser med utvidet klasseundervisning. Det høieste antall klasser nogen skole hadde før 1921, var som før nevnt 3. Regelen har vært 2-delt og i de minste kretser udelt skole. Undervisningstiden for hver elev i kl. II har gjennomgaaende vært 15 - 16 uker lovbealet skole og i kl. I 12 - 14 uker. Med tillegg av de i sin tid tillagte frivillige skoleuker, har den samlede undervisningstid utgjort op til 20 uker for to av de 3-delte skolars øverste klasse, nemlig Høvaag og Aakerøy. Forøvrig har det variert mellom 16 og 19 uker i II-klassene og ca. 15 uker i smaaklassene.

Det sier sig selv at kretsinnndelingen like fra den tid da sognet hadde 2 skoledistrikter med en lærer i hvert, og til nu har vært gjenstand for mange og til dels ogsaa eiendommelige forandringer.

Som man av det foregaaende vil se, var det 4 skoledistrikter i 1860. Hele undervisningen var da tillagt 4 lærere, hver lærer hadde 36 uker. Og disse 4 distrikter bestod av 12 roder. Hvert barn fikk

12 uker skole. Det var riktignok en 1. og en 2. klasse i hver rode, men begge disse klasser blev undervist samtidig i de 12 uker om aaret. Som regel var de 12 uker delt i to perioder á 6 ukers varighet.

Eftersom tiden gikk, og kravene til folkeundervisningen økte, blev man nødt til aa gaa til oprettelse av flere lærerposter. Alle-rede i begynnelsen av 70 aarene var der 7 lærere i sognet. Men om-kring 1876 blev det gjort forsøk med aa redusere antallet til 6.

De 7 lærerpostene var: 1. Østre og Vestre Vallesvær, 2. Aakerøy, 3. Høvaag, 4. Gl.Hellesund med tillegg av den frivillige skole paa Ytre Aarsnes, 5. Ulvøysund, Ramsøy og Kornbrekke, 6. Sævik og Y. Aarsnes og 7. Erdvik og Vesterhus. Hellesund og Erdvik hørte ogsaa sammen en tid.

Efter reduseringen blev det: 1. Østre og Vestre Vallesvær samt Kornbrekke, 2. Aakerøy, 3. Høvaag med tillegg av den frivillige skole i Erdvik, 4. Gl.Hellesund og Ramsøy, 5. Ulvøysund, Erdvik og Vesterhus og 6. Sævik og Y. Aarsnes.

En sak som ogsaa er noksaa eiendommelig i sitt slags, er kommuens innkjøp av klokkegaard. Ifølge skoleloven av 1860 tilkom kirkesan-geren en mindre jordvei, som det paalaa herredet aa skaffe til ham. Da det imidlertid drog ut med aa virkeliggjøre dette paabud i Høvaag, fikk kirkesangeren inntil videre et aarlig pengebeløp, som bar nav-net "avsnvsgodtgjørelse", og det utgjorde 20 spd. Til slutt blev kommunen nødt til aa kjøpe klokkegaard. Skolekommisjonen vedtok i møte den 10. mai 1871 aa nedsette en komite som skulde avgi innstil-ling om innkjøp av klokkejord. Den 17/6 s.aa. behandlet skolekom-misjonen komiteens innstilling. 26/8 gjorde formannskapet vedtak i denne sak, og i desember 1872 blev det kjøpt et lite gaardsbruk i Erdvik av eieren Ole Iveland. Det skulde vært tenkelig at man i all rimelighets navn hadde kjøpt et bruk til dette formaal som hadde lig-get innen klokkerens stadige virkekrets, men nei. Den innkjøpte klok-kegaard laa i en nabokrets og ca. 5 km fra kirken, i en avkrok uten nevneverdig veiforbindelse. Den likeste fremkomst fra Høvaag var Isefjærfjorden saa lenge den var farbar med baat, men ogsaa denne vei kunde mangel gang være vanskelig aa fare paa grunn av ishindringer vaar og høst. Kirkesangeren (Jakobsen) kunde simpelt hen ikke gjøre bruk av klokkegaarden. Han skal ved en leilighet ha sagt, og som det synes med rette, omtrent som saa: "Herredsstyret har kjøpt klok-kegaarden, forat det skal bli umulig aa gjøre bruk av den." Resulta-tet av det hele blev da at den lærer som hadde Erdvik skolekrets, fikk "klokkegaaden" aa bruke. Senere blev gaarden solgt, da Erdvik og Vesterhus kretser blev slaatt sammen til en krets med skolehus paa Kvaase. Sammen med Sævik krets utgjorde den en lærerpost. Siden har kommunen ikke hatt lærerjord, men vedkommende lærer har tatt imot avsnvsgodtgjørelse med 180 kr. aarlig av herred og fylke (90 kr. paa hver).

Inventar.

Skolen hadde sitt inventar i gamle dager saa vel som nu, skjønt adskillig mindre. Det blev opbevaret i en passelig kiste, som bar navnet "Skoleskrinet". Det blev transportert fra gaard til gaard og fra hus til hus. Omgangsskolelæreren hadde plikt paa sig til sammen med nogen av de større gutter aa sørge for at "Skoleskrinet" blev flyttet. Man bar det mellem sig om sommeren. Det var solide haandtak i hver ende av det, likesaa hengsler og laas. Om vinteren drog man det gjerne paa kjelke. Da hendte det ikke sjelden at baade kjelken og dermed ogsaa skrinet gjorde kollbøtte til ikke liten moro for guttene, som undertiden med daarlig, skjult forsett lot det gaa den veien. Det traff sig ogsaa iblandt at læreren la taug rundt skrinet og bar det paa ryggen.

Dette "Skoleskrinet" hadde som regel et betydelig, men forskjelligartet innhold. Et utdrag av skoleprotokollens inventarliste vil gi et bevis paa dette. Der opføres bl.a. følgende:

Et opgitt antall lesebøker av Grøgaard og Knudsen, stave- og lesetabeller av ganske betraktelig størrelse, skrive- og regnetabeller, en bibel og ett nytestamente, "Wexels Andagtsbog", "En bog til Advarsel og Lærdom for Rig og Fattig", "Gamle og Unge", grammatikk, Cramers regnebok, "Bastholms Aandelige Taler", evgl. luth. salmebok, koralbok, "Udvalgte Salmer" av Wexels, metodelære, kirkehistorie, "Begrebers Udvikling", grunnloven, skoleloven, religionslærebøker av H. Wergeland og Balle, "Bønnebog for Skolen", Berlins naturlære, "Kristelige Fortællinger av Knudsen, jordbeskrivelse av L.K. Daae, "Sange og Rim" av Ole Vig, kart over Skandinavia. Salmodikon m.m.

Senere blev anskaffet flere landkarter, innkjøpt efterat skoleloven av 1860 traadte i kraft. Da fikk man ogsaa nye skoleprotokoller med oplinjerte rubrikker og trykt fagrekke, som var utvidet med nytt fag i skolen, og som hadde det eiendommelige navn "Udvalg af Læsebogen".

Saken var den at det omkring denne tid kom en ny lesebok i tre deler og av et betraktelig innhold, samlet og utgitt av den i sin tid kjente og dyktige stiftsprest P.A. Jensen. Jensens lesebok var det populære navn paa den. Men neppe hadde forfatteren tenkt sig at hans leseverk skulde blitt slikt et stridens eple som det blev. Grov uforstand og fanatisme med religiøst islett utgjorde opposisjonen baade mot boken og dem som vilde den skulde bli innført i folkeskolen. Det førte til protester og "streik" baade her og der.

Det lykkedes motstanderne paa flere steder aa faa den avskaffet til skolebruk, og i stedet innført den lille og ubetydelige Knudsens lesebok. Enkelte, som hadde skaffet sig Jensens lesebok, blev forsikret at den bok fikk ikke barna deres lov til aa bruke i skolen, og selvfølgelig heller ikke de eksemplarer som var innkjøpt efter tiltak av skolekommisjonen.

Jeg husker at jeg en gang for lenge siden traff over et par stykker av denne lesebok, som jeg selv var godt kjent med fra min egen skolegang. Da jeg kikket i disse, fikk jeg se at flere av lesestykkene, baade i bunden og ubunden stil, var kronet med de to ord: "Læses ikke". Jeg skjønnte ikke grunnen for denne merkelige ordre med det samme. Men senere fikk jeg aarsaken aa vite.

For om mulig aa bringe gemyttene til ro hadde skolekommisjonen fattet den "geniale" beslutning aa nedsette en komité, som skulde ta ~~Jensens~~ lesebok under nødvendig revisjon og derved gjøre den mest mulig uskadelig for elevenes moralske og religiøse habitus.

Dette gjorde da komitéen paa den "lure" maaten at den satte ordene "Læses ikke" over de stykker som var av skadelig art i førnevnte retning.

Skolekommisjonen "strødde sand paa", og leseboken kom inn i skolen, riktignok ikke i alle kretser. Men nu var den jo gjort uskadelig, og ~~motstanderne~~ var trygge.

Naar man i lesetimen kom til et stykke med "Læses ikke" over, gjorde læreren i følge sin plikt barna opmerksom paa at det der skulde de springe over. Ja takk, san. De stykkene blev gjenstand for barnas særlige opmerksomhet, og selvfølgelig lest med den største interesse, men riktignok i all hemmelighet. Kan godt hende at vedkommende lærer ikke var saa svært streng om han saa dem "Æde af den forbudne Frugt". Det deilige dikt av Ingemann: "Smaabørnenes Morgensang" hørte med blandt de forbudte stykker. Hvad der skjulte sig av fordervelse i dette dikt var og er en gaate. - Jo, det skulde nok være dette vers:

"Nu kvidrer Svalen paa Kirketag
og Spurven ved Menneskers Huse.
De sjunge "God Morgen", de sjunge "God Dag",
de sjunge "Guds Fred", "Gud ske Lov"
og i Luften hensuse."

Lærerpersonele efter 1860.

I Vallesvær-kretsene sluttet Tønnes Corneliusen i 1865, og 17/3 s.aa. blev Halvor Halvorsen Skogen ansatt. Han var dimittert fra Solum lærerskole. Skolekommissjonen bemerket at en stiftsseminarist med gode karakterer i almindelighet burde foretrekkes for dem som var gaatt ut fra en lærerskole. "Men denne ringe Lærerpost vil af Stiftsseminarister betragtes som en Gjennemgangspost. "Stiftsseminarist M. Tvihaug blev derfor innstillet som nr. 2.

Skogens eftermann blev T. Rosseland, ansatt i kretsen fra 29/7 1838 til 1877. Tellef Asmundsen Rosseland var fra Birkenes. Han var konstituert lærer i Birkenes fra 1861 til 1863. Da blev han optatt paa Holt seminar. Saa overtok han sin lærerpost igjen, og hadde denne til han blev ansatt i Høvaag.

Derpaa var T.D. Mostøl lærer fra 1877 til 1880.

Da blev Søren Upsal fra Øvrebø ansatt. Han blev ferdig med sin skolegang ved Søgne lærerskole 12/12 1877. Han sluttet sin lærergjerning i 1890 og gikk over til privat virke (gaardsbruk).

Olaf Heddeland var saa konstituert en kort tid, og derefter blev P.A. Vesterhus ansatt. Han blev forflyttet til Kvaase krets i 1904.

Da skoleloven av 1889 traadte i kraft i 1892, blev der ansatt en lærerinne i smaaskolen i Høvaag. Den først ansatte var Olga Tønseth fra Tveit. Hun var utdannet ved Christianssands offentlige Stiftsseminarium. Hun hadde smaaskolen i Ø. Vallesvær krets, Sævik krets og Y Aarsnes krets, og virket her fra 1892 til 1894.

Caroline Johnsen fra Øyestad blev saa ansatt i de samme kretser.

Det var ikke lenge Sævik krets hørte til hennes post. Av skoledagbøkene kan man se at hun i stedet holder den frivillige smaaskole paa Trøe, fra 1895, og en del skole paa Kornbrekke fra 1894. 4. april 1902 hadde hun siste aarsprøve paa Y. Aarsnes, og fra høsten samme aar overtok hun i stedet all smaaskole i Trøe krets. Senere kom hun ogsaa til aa holde skole paa Aakerøy. Hun sluttet som lærerinne den 3. desember 1926. Da hadde hun (med en kortere avbrytelse)arbeid i Høvaag folkeskoler i omtrent 33 aar, hun hadde nemlig sin første skoledag paa Kornbrekke 6. februar 1894. Det sier sig selv at hun i løpet av saa lang tid har hatt mange slemme turer over den beryktede Steindalsheia. Strekningen fra Bjorvika (Østre Vallesvær) og til Aakerøy var heller ikke alltid saa gild for henne, naar hun kom i prammen og skulde til aa ro.

Vesterhus virket ogsaa lenge i Vallesvær-kretsene, ialt 14 aar. I 1899 var Johannes Snemyr vikar for ham. Da Vesterhus sluttet i denne post og flyttet til Kvaase, blev Markus Hansen fra Oddernes ansatt. Han sluttet i mars 1911, og overtok da sin lærerpost ved Lunds skole i Oddernes (senere innlemmet i Kristiansand).

Fra april og til høsten samme aar var saa lærer Kydland fra Aaserall vikar. Det var jo ikke svært lang tiden, men folk i Vallesvær-kretsene husker ham likevel godt og har svært mange historier aa fortelle om ham.

Aanen Haaberg fra Eiken var innehaver av posten fra 14/1 1911 til 9/1 1913 og flyttet saa til sin hjembygd.

Ottar Kristvik fra Nordmøre hadde derpaa lærerposten, men flyttet efter ca. ett aars tjenestetid.

Før lærer Lende overtok posten, blev den betjent av vikarer, nemlig av lærer Stensvand og lærer Johannes Kjøstvedt fra Høvaag, som senere blev lærer i Randesund.

Rolv Lende blev ansatt den 15/4 1915 og sluttet til ferien 1920, da han overtok Justøy skole i V.Moland.

Nils Histøl fra Hægeland var dernæst lærer fra september 1920 til i mars 1921.

Høsten 1921 blev student Arne Nodeland fra Kristiansand (født i Greipstad) ansatt. Nodeland hadde posten til sommerferien 1928. Senere har han hatt lærerposten paa Høvaag, samtidig som han er kirkesanger. Fra sommerferien 1924 til sommerferien 1925 opholdt Nodeland sig i Kristiansand og tok tilleggsprøven ved lærerskolen i juni 1925. Mens han var borte fra posten, var Thorvald Ørsland vikar. (Tordis Haakedal var dog vikar de siste 9 uker, da Ørsland maatte flytte til Kvaase for aa overta lærerposten der da Vesterhus døde).

Da Nodeland blev kirkesanger, blev Torvald Ramsøy fra Høvaag ansatt som lærer i Trøe og Østre Vallesvær kretser. Hans ansettelse blev godkjent av skoledirektøren den 7. september 1928.

Da det blev en ny skoleordning i 1930, kom Borghild Svensen fra Høvaag til aa overta smaaskolen i de sistnevnte kretser. Hun hadde tidligere (i 1928) vikariert i ledigheten efter Nodeland, før Torvald Ramsøy tiltraadte.

I Aakerøy krets blev Halvor Olsen Lie ansatt, efterat G. Andersen var forflyttet til en annen krets i 1866. Lie opholdt sig ved Holt seminar, hvorfra han blev dimittert efter ett aars forløp i 1866. Straks efter blev han ansatt som lærer paa Aakerøy. I 1869 fikk han post ved folkeskolen i Kristiansand, og i hans sted kom Aanen T. Vigstøl fra Hægeland. Han var fra først av konstituert av prosten til lærer i sin hjembygd. Fra 1865 til 1867 gikk han paa Holt seminar, hvorefter han overtok sin lærerpost i Vennesla. Derfra kom han til Aakerøy den 24/8 1869.

Hans eftermann blev Jakob Pedersen Myrslo, seminarist fra Tromsø. Han blev ansatt i juni 1877. Myrslo var paa Aakerøy til 1884, da han fikk lærerpost i Øyestad.

Olav S. Mosby fra Kristiansand blev ansatt 2. mai 1884. I 1892 flyttet han til Tvedestrand og blev lærer ved folkeskolen der.

Fridtjof Jensen, ogsaa fra Kristiansand, overtok derpaa lærerposten høsten 1893. Han døde 4. oktober 1926. Efterat Gudrun Danielson hadde vikariert en tid i posten blev Knut Solaas fra Finsland ansatt. Solaas blev uteksaminert fra lærerskolen i Kristiansand i 1924. Foruten aa ha vært lærer før han gikk inn paa lærerskolen,

hadde han ogsaa vært lærer en tid i Eydehamn ved Arendal.

Helt til den nye skoleordning kom i 1930, hadde Solaas baade smaa- og storskole. (Frk. Johnsen sluttet nemlig ved den tid han tiltraadte).

Siden høsten 1930 har frk. Danielsen fra Høvaag vært lærerinne i smaaskolen. Hun har ogsaa smaaskolen paa Høvaag og 1. klasse paa Hestad. Frk. Danielsen er dimittert fra Kristiansand lærerskole i 1924. Før hun fikk denne post, har hun innehatt flere vikariater i Høvaag. Dessuten har hun vært ansatt en tid ved et barnehjem.

I Høvaag skolekrets fortsatte N. Jakobsen som lærer og kirkesanger til 1881. Da blev han lensmann i sognet.

I hans tidligere stilling blev Bent R. Kleveland ansatt. Han hadde ved den tid post som lærer i Ulvøysund, Vesterhus og Erdvik kretser.

Kleveland er født i Finslånd, gjennomgikk Holt seminar 1875 - 1877 og blev ansatt i Ulvøysund, Ramsøy og Kornbrekke kretser i 1877. I 1900 sluttet han lærergjerningen, for da blev han Jakobsens eftermann i lensmannsombudet. Vikar for Kleveland til Frøyland kom som lærer var Johs. Snemyr fra Høvaag.

Tønnes Frøyland fra Lista blev derefter lærer og kirkesanger i Høvaag s.aa. Han sluttet sitt virke som kirkesanger og lærer i 1928, og blev avløst av daværende lærer i Trøe og Østre Vallesvær kretser, Arne Nodeland.

Flere lærerinner har ogsaa virket i denne krets, men alle har hatt skole i andre kretser. Det vil senere bli nevnt litt om dem.

Gamle Hellesund krets har oplevd meget lærerskifte. I 1866 blev Hellesund utskilt fra Høvaag krets og gjort til særskilt lærerpost med tillegg av en del uker i en eller annen krets, saaledes i Erdvik og senere paa Y. Aarsnes. Siden blev Ramsøy krets slaatt sammen med Hellesund til en lærerpost.

Ole Evensen blev ansatt i Hellesund i 1866. Han var fra Telemark og hadde været lærer flere aar paa et annet sted i sognet, hvilket før er omtalt. Han flyttet til Nøtterøy i begynnelsen av 1869, og i juni samme aar blev G.C. Steen lærer. Han blev forflyttet som lærer til Mandal i 1872.

C.H. Svendsø fra Seljord var ansatt i Hellesund fra 1872 til 1875. Han blev lensmann i Borre, og sluttet saaledes med lærergjerningen.

E.O. Eivindson fra Øvrebø blev derefter lærer, fra 14/10 1875. Han blev aaret efter andrelærer og senere styrer av amtsskolen i vestre krets i Nedenes.

8/12 1876 blev Ole K. Sannæs ansatt. I februar 1877 søkte han skole kommisjonen om avskjed fra 4/4, men fikk til svar at han maatte henvende sig til stiftsdireksjonen, hvad han ogsaa gjorde i juli.

Som grunn opgav han at han vilde studere. Hans søknad blev innvilget, og innen utgangen av oktober blev Jens O. Vindenes antatt og fikk beskikkelse 24/11 1877.

Vindenes sluttet 1880 og gikk ogsaa den akademiske vei. Han blev teolog.

Fra 1880 blev Gl.Hellesund og Ramsøy en lærerpost, og i denne blev seminarist O.T. Oftebro ansatt 21/9 1880. Han var konstituert fra 1/1 1880. Han flyttet fra Hellesund kort før jul 1881 for aa overta lærerpost ved Kristiansand folkeskole.

En ung seminarist blev derpaa konstituert i posten, som nu bestod av Hellesund og Ramsøy kretser. Utpaa sommeren overtok Olav J. Homme stillingen som konstituert, og blev ansatt fast i løpet av høsten (11/8 1882). Homme, som er fra Hægeland, fikk som sin forgjenger lærerpost i Kristiansand, men søkte om avskjed før opsigelsesfristen var omme. Det fikk han, og i denne tid var O. Søm vikar.

Saa blev posten ledig, og M. Andersen fra Jarlsberg blev ansatt. Han var i posten fra 31/8 1894 til 1897. Da flyttet han til Nøtterøy.

Derpaa blev Harald Vaaler fra Drangedal ansatt, og han innehadde posten fra 30/11 1897 til 1899.

Hans eftermann var Ole Kjær fra Holum i Mandalen. Hans virketid utgjorde 2 aar.

Herman Langeland, ogsaa fra Holum, hadde dernæst lærerposten fra 13/1 1901 til 6/5 1916. Fra høsten samme aar overtok han lærerpost ved Bergstø skole i V. Moland. Senere er han blitt bestyrer av denne skole.

Lars Try blev ansatt efterpaa. Han er født i Søgne. I flere aar var han lærer i Øvrebø før han kom til Høvaag. Try sluttet i denne post i 1919. Han blev da lærer i Gjeving krets i Dypvaag.

Det var lærernød den gang, og det varte en tid før den nye læreren, Olav Hagane, tiltraadte. Skolen paa Ramsøy blev i den tid holdt dels av lærer Noddeland i Ulvøysund - Aarsnes og dels av lærerinne frk. Kvannes i Høvaag - Aarsnes. I Hellesund maatte kirkesanger Frøyland og lærer Skomedal, Sævik overta skolen. Det sier sig selv at Ramsøy og Hellesund kretser ikke kunde faa hele skoletiden paa denne maate, da de før nevnte lærere hadde mer enn nok med aa holde skole i sine kretser.

Olav Hagane var fra Sønedeled. Foruten lærerprøven hadde han ogsaa underoffisersskoleeksamen. Han innehadde posten fra 1920 til 1921. Da fikk han lærerpost i Tveit.

Haganes eftermann blev Eyvind Hunemo fra Gjøvdal. Det var bare en kort tid Hunemo hadde denne posten, nemlig fra høsten 1921 og saa utover ca. ett aars tid. Hunemo husker baade hans elever og ellers andre i kretsene svært godt, kanskje mest fordi han var saa flink til aa spille fele.

Siden begynnelsen av 1923 har Nere Skomedal fra Bygland vært lærer i Hellesund - Ramsøy.

Ulvøysund og Aarsnes kretser samt Ramsøy var allerede i 1860 en lærerpost. Forskjellige kretsreguleringer som blev foretatt tid om annen, førte endelig til at Ulvøysund og Ramsøy blev særskilt lærerpost i begynnelsen av 70-aarene, som før nevnt.

Efterat O. Evensen blev forflyttet til Gl.Hellesund, blev hans tidligere lærerpost overtatt av G. Andersen, som fikk tillatelse til aa tilbytte sig Kornbrekke krets istedenfor Sævik som derpaa blev slaatt sammen med Aarsnes 1870.

Ulvøysund, Ramsøy og Kornbrekke utgjorde fra nu av en lærerpost. Det er over $1\frac{1}{2}$ mil mellem Ulvøysund og Kornbrekke. Dette synes aa være utenfor rimelighetens grense, men det finner sin forklaring deri at Andersen hadde sitt hjem nær Kornbrekke, og derfor vilde han gjerne ha skolen paa Kornbrekke.

Da han sluttet i 1873, blev likevel posten utlyst uten forandring, og G.J. Skoe blev ansatt 1873. Han flyttet i 1875, og telemarkingen Leiv Z.Moen blev derpaa antatt som lærer, i juni 1876. Han sluttet igjen samme aar og utvandret til Amerika.

Om høsten overtok B. Kleveland posten og blev fast ansatt i februar 1877. Kleveland var lærer i denne tunge posten til 1880. Da blev Erdvik og Vesterhus slaatt sammen med Ulvøysund, hvad der ikke var likere, Kornbrekke blev lagt til Østre Vallesvær og Ramsøy til Gl. Hellesund.

Da Kleveland som før nevnt i 1882, blev lærer og kirkesanger, blev seminarist G. Noddeland fra Ø. Moland ansatt i Ulvøysund - Erdvik - Vesterhus.

Mellem Erdvik og Ulvøysund er det omkring $\frac{3}{4}$ mil. Saa nogen praktisk kretsordning vil ingen kunne si at dette heller var, - og saa omgangsskole paa Vesterhus. Denne ordning varte imidlertid bare til 1885. Da blev Sævik og Aarsnes delt slik at Sævik skulde forenes med Erdvik og Vesterhus, og Aarsnes med Ulvøysund. Da denne deling skjedde, idet Sævik-Aarsnes var ledig, fikk Noddeland velge mellem de to nye poster, og han valgte Ulvøysund-Aarsnes.

Den nuværende Kvaase krets bestod den gang av kretsene Erdvik og Vesterhus.

Som før sagt var Halvor O. Lie ansatt her fra 1859, men da han reiste til Holt seminar, fikk hans bror, Harald O. Lie, vikariatet. Da Halvor Lie ikke tok ~~den~~ post igjen, blev Harald fast ansatt. Han innehadde stillingen til 1880. Han opholdt sig $\frac{3}{4}$ aar ved Holt seminar fra 1872 til 1873 og blev saa dimittert. En tid hadde han Aarsnes samtidig med Erdvik og Vesterhus, mens Sævik i samme tid var tillagt Høvaag lærerpost.

Da Harald Lie flyttet til Kristiansand som lærer ved folkeskolen der, var det at hans to kretser blev overtatt av læreren i Ulvøysund.

B. Kleveland hadde saa denne post fra 1880 til 1882 og G. Noddeland til 1885.

Samme aar blev Jørg. Omdal ansatt i Erdvik, Vesterhus og Sævik kretser med bopel paa kommunens skolegaard i Erdvik, hvor ogsaa Harald Lie hadde bodd fra gaarden blev innkjøpt.

Som før fortalt blev i 1888 Erdvik og Vesterhus slaatt sammen til en krets, som fikk navnet Kvaase krets.

I 1895 blev Hans T. Sjursø ansatt i Kvaase krets, og Omdal fortsatte i Sævik krets. Da Sjursø fra 1902 sa op sin post, blev Mads Dønnestad ansatt 14/3 1902.

Samme aar blev i skolestyremøte 1/9 besluttet aa 3-dele Kvaase, Høvaag og Aakerøy skoler. Dønnestad flyttet til Svelvik, og P.A. Vesterhus blev forflyttet fra Trøe-Østre Vallesvær den 14. februar 1904. Han hadde posten like til sin død høsten 1924. Han bodde paa sin fedrenegaard paa ytre Vesterhus.

Efter lærer Vesterhus's død blev frk. Gudrun Danielsen vikar til Thorvald Ørsland vaaren 1925 kunde overta posten. Mens Ørsland har vært lærer her har skolen vært 2-delt. En tid har han ogsaa hatt en klasse paa Trøe, nemlig fra nyttaar 1927 til sommerferien 1930. Siden fikk han i stedet en del uker paa Ramsøy.

Da Sævik og Kornbrekke blev skilt i 1880, og den siste krets blev forent med Ulvøysund og Ramsøy, blev Sævik og Aarsnes en lærerpost. Læreren som overtok denne, hette Gutorm Omlid og var fra Setesdal. Han sluttet straks og reiste til Amerika, hvor han efter endte studier, blev prest. Han var elegant i sin optreden og saaes ofte antrukket med hansker paa.

Efter Omlid blev Jørgen Omdal lærer i disse kretser, fra 8/8 1871 til 1/4 1877. Da gikk han over i privat virksomhet. Han er født i Hægeland, hvor han straks efter sin konfirmasjon begynte som lærer. Derefter gjennemgikk han Søgne lærerskole og var ansatt i Birkenes i 2½ aar før han kom hit.

Da Omdal sluttet (for aa gaa over i privat virksomhet), fikk Kittel L. Kaasa fra Telemark posten. Han hadde sin utdannelse fra Kvitseid lærerskole.

Det samme var tilfelle med hans eftermann, I Ingebretsen. Han blev forflyttet fra Randesund 7/7 1879. I 1884 fikk han lærerpost paa Tromøy, men sluttet straks efter som lærer.

Nu blev det gjort den forandring med kretsene som ovenfor er nevnt, og i Sævik, Erdvik og Vesterhus blev ansatt Jørgen Omdal, 18/4 1884, mens Ulvøysundslæreren tillike overtok Aarsnes.

Efter nogen aars forløp (1895) blev Omdals lærerpost delt i to selvstendige poster, hvorav Omdal beholdt Sævik. Erdvik og Vesterhus, som var slaatt sammen til Kvaase krets, fikk ansatt ny lærer.

Omdal var ved Sævik skole til 1919. Da sluttet han efter ca. 45 aars lærervirksomhet.

I Sævik krets blev som hans eftermann ansatt Sveinung Skomedal fra Bygland. Fra sommerferien 1921 har Skomedal vært lærer paa Hestad. Da blev nemlig Sævik og Aarsnes kretser slaatt sammen til Hestad krets. - Til utgangen av 1926 virket han her sammen med lærer

G. Noddeland. Da sluttet Noddeland sitt virke som lærer. Helt til sin død i 1931 bodde Noddeland i Ulvøysund.

Lærer Torgeir Frøysaa fra Tveit har siden høsten 1929 vært vikar for Sv. Skomedal, mens han har vært sykepermittert.

Da Noddeland sluttet i 1926, kom lærerinnen frk. Marie Karstensen til å overta all undervisning ved Ulvøysund skole og smaaskolen på Hestad. Hestad skole som før hadde vært 4-delt, ble da 3-delt.

Frk. Karstensen hadde foruten arbeid i skolen i andre kommuner tidligere vært lærerinne ved Hestad og Høvaag smaaskoler.

Da Akerøy og Høvaag skoler ble 3-delt, måtte en ny lærerpost opprettes og besettes med en lærerinne.

Følgende ble da at den tidligere ansatte lærerinne, frk. Johnsen, overtok Akerøy, Ø. Vallesvær og Trøe, og Sofie Jensen ble ansatt i Aarsnes og Høvaag kretser fra 28. januar 1903.

Den 28. august ansattes i samme post som nå var ledig, Frk. Elisabeth Danielsen Høvaag. Etter at hun hadde frasagt seg posten, ble Gesine Hæstad fra Høvaag ansatt 10. juli 1905.

Hennes etterfølger i samme post var Inga Lindland fra Sogndal, ansatt fra 7. november 1914.

Derefter overtok frk. Marie Kvannes posten fra 25. august 1917. Hun sa opp posten i 1920 og ble så ansatt som lærerinne i Høyland.

Nå var det i lærernødens tid, og derfor ble frk. Skeie, som ikke hadde full lærerutdannelse, vikar og var det til 1921.

Frk. Marie Karstensen fra Kristiansand var så innehaver av posten til 1922.

Et års tid fremover var så frk. Aslaug Nilsen fra Tromsø lærerinne i Hestad-Høvaag.

Høsten 1923 kom frk. Karstensen tilbake. Helt til utgangen av 1926 hadde hun Hestad-Høvaag. Siden årsskiftet 1926-1927 hadde hun smaaskolen på Hestad (i 3-delt skole) og all undervisning i Ulvøysund. Etter den nye skoleordning av 1930 kom, har frk. Gudrun Danielsen hatt all smaaskole på Akerøy og Høvaag og 1. klasse på Hestad. Frk. Karstensen har hatt 2. klasse (4-delt skole).

Kretsreguleringer m.m.

I 1849 var det bispevisitas i Høvaag, og ved den leilighet uttalte bispem at han syntes enkelte skoleroder var for store.

Der blev da i den anledning av skolekommissjonen nedsatt en komite som skulde ta saken under overveielse.

Resultatet av denne komites arbeid blev et forslag om at sognets 3 distriker herefter skulde utgjøre 4 med 3 roder i 1. og 3. distrikt og 2 roder i hvert av de øvrige.

Lærerne i de 4 distrikter var T. Korneliussen i 1. distrikt, kirkesanger S. Tallaksen i 2. og Ole Danielsen i 3. og som ny lærer Tellef Vatnedal i 4. distrikt.

1. distrikt: 1. rode bestod av gaardene i nuværende Ø. Vallesvær krets. 2. rode den nuværende Trøe krets samt Haugevik og Fleseid. 3. rode Aakerøy.

2. distrikt: 1. rode: Kalland, Kjøstvedt, Ørsland, Høvaag og Rørvik hvor der var to oppsittere, 2. rode: Grosøy, Bliksund, Tronderøy, Kvannes, Indre Aarsnes og Omland.

3. distrikt: 1. rode: Sævik og Ulvøysund, 2. rode: Kvivik, Ytre Aarsnes, Natvik og Glytningsvaag, 3. rode: Hellenes, Hellesund, Bjørnholmen og Ytre Tronderøy.

I dette distrikt skulde ansettes ny lærer. Men da Ole Danielsen overtok skolen her, blev den nye aa ansette i det følgende

4. distrikt: 1. rode: Romstøl, Eftevaag, Vatne, Randvikdal og Vesterhus, 2. rode: Aana, Rosselia, Grundebu, Kvaase, Isefjær, Erdvik og Eidjord.

Lønnen for lærerne i disse distrikter var henholdsvis 31 spd., 15 spd., 30 spd. og 18 spd.

Det blev ydet et tillegg til hver av disse, stort 2 spd. Skoledagene utgjorde 96, inkl. helgdager.

I 1852 blev Aakerøy overført fra 1. til 3. distrikt, og 1. rode i dette tillagt 4. distrikt.

Kirkesangeren blev tildelt 3 spd. kontant som helligdagsgodtgjørelse. De øvrige fikk kost in natura under hele skoletiden "og ville da vedkommende Skoleholdydere faa færre Skoledage, blive mere ilignet i Penge, hvorved formentlig ovennævnte Udgift af Skolekassen vil kunne bestrides".

Den hele lærerlønn for 1853 med "tillegg" og "gratiale" utgjorde 108 spd. for samtlige 4 lærere.

I det følgende aar blev den forhøiet til et totalbeløp av 141 spd.

I 1854 blev det paany foretatt ny regulering av rodene. Sævik, Frillestad, Hestad, Ytre Aarsnes og Ribe blev opsatt som særskilt rode og tillagt 4. distrikt. Hellenes, Natvik, Glytningsvaag, Kvivik, Bakervik og Ulvøysund blev en rode i 3. distrikt. Den vesentligste forandring bestod da deri at Ytre Aarsnes blev flyttet fra 3. til 4. distrikt og Ulvøysund fra 4. til 3. distrikt.

Ved denne forandring fikk skolens elever lettere adgang til aa søke skolen.

I skolekommissjonens møte 27. februar 1854 fremla formannen et skjema fra Kirkedepartementet med anmodning om aa meddele opplysning om hvorvidt der kunne opprettes fast skole i sognet.

Paa grunn av elevantallet kunde det være tale om saadant i Blik-sund, Hellesund og paa Nesset, hvor det var henholdsvis 30 - 30 og 50 til 60 elever.

Men da dette vilde paaføre kommunen en utgift av 400 - 500 spd. samt 150 - 180 spd. i aarlige utgifter til vedlikehold og lærerlønn, trodde man dette vanskelig kunde bæres. Dessuten vilde grunnavstaaelsen bli kostbar.

Samme dag blev lærerlønnen revidert saaledes:

Kirkesanger S. Tallaksen	18	spd.
Helligdagspenger	3	"
T. Korneliussen	31	"
Gratiale	7	"
Halvor Aslaksen	50	"
N. Jakobsen	50	"

I møte den 19. november 1855 blev det besluttet aa oprette fast skole paa Aakerøy. Opsittere fra Aakerøy og Fleseid var tilstede da.

Betingelser for dette var at det offentlige kjøpte tomt og bidrog med 20 spd. til lærerlønn samt tillot et laan paa 200 spd., betalbart i løpet av 28 aar.

I 1856 blev undervisningstiden i 3 distrikter utvidet til 256 dager for hver lærer og i 4. distrikt (Høvaag) til 160 dager.

Fra 1858 blev sognet efter bispens approbasjon delt i 5 distrikter á 3 roder med 88 dagers skole i hver rode.

I det nye (5.) distrikt blev ansatt Bernt Andersen Røstad med 40 spd. i aarlig lønn. Den samlede utgift til lærerlønn blev nu 209 spd.

Spørsmålet om fast skole i Aakerøy distrikt strandet foreløbig paa grunn av meningsforskjell, og skolekommissjonen nedsatte derfor en komite for aa finne en løsning paa floken.

I 5. distrikt (Ulvøysund) som nu var ledig, blev ansatt som lærer Ole Evensen Krossbakken fra 1. januar 1859, og den fungerende lærer G. Andersen Engeland blev forflyttet til Aakerøy distrikt. 5. distrikt fikk 3 roder med en samlet skoletid av 304 dager, inkl. helligdagene.

Ifølge den nye skoleloven av 1860 fikk lærerpersonalet sin egen representant i skolekommissjonen, og den første som blev valgt, var N. Jakobsen.

Den tidligere deling i distrikter og roder blir nu i det vesentligste ombyttet med kretser, og skoletiden blir fastsatt til 12 uker á 6 dager for hver elev. Som kretsskoler regnet man: Aakerøy med Fleseid, Ørsland med Haugevik, Høvaag, Røsnes, Bliksund og Kvannes, Hellesund som det nu er, Glytningsvaag med Ytre Aarsnes, Hellenes, Natvik, Dalane, Kvivik, Bakervik og Ribe, Sævik med Hestad, Frillestad, Omland og Indre Aarsnes, Vestre Vallesvær.

Flere kretsskoler kunde ikke opprettes. I alle disse kretser skulde skolen holdes paa ett sted, ellers paa omgang.

For nærmere aa behandle dette kretsreguleringsforslag blev lærerne valgt, og i møte den 2. mai 1861 fremla de resultatet. De fant at Vestre Vallesvær ikke egnet sig som kretsskole, men derimot Erdvik i Vesterhus distrikt, der var 35 elever.

Samme aar blev det tatt under overveielse aa opføre skolehus i ovennevnte kretser. Skolen holdes nu i leiet lokale i Hellesund og Kvaase.

Ifølge kongelig resolusjon av 31. august 1861 blev Vatne rode overført til Randesund fra 1. januar 1862.

I møte den 30. november 1861 vedtok man aa beholde den gamle inndeling med 5 distrikter á 3 kretser, undtatt Vesterhus, hvor det fra nu av skulde være 2 kretser. I 11 av disse kretser skulde skolen holdes i leiet lokale og skoletiden være 12 uker, men i Vesterhus distrikt skulde det holdes 18 uker i hver krets.

20. oktober 1862 fikk Vesterhus distrikt ogsaa 3 kretser, idet øvre Indre Aarsnes, Omland, Sævik, Eidjord, Slaattene og Hovdedal blev den 3. krets. Isefjær, Opseng, Kvaase og Snelledal utgjorde en krets og Vesterhus med tilliggende gaarder likeledes en krets. Lønnen blev satt til 54 spd. for hver lærer.

10. november 1863 foreslo skolekommisjonen ny kretsregulering. Forslaget lød:

- 1) Aakerøy krets, bestaaende av Aakerøy, Kalvøy, Fleseid og Haugevik-holmen, med i alt 40 elever, todelt skole á 10 uker.
- 2) Høvaag krets, 56 elever, todelt skole á 10 uker.
- 3) Hellesund krets, 31 elever, 12 ukers skole.
- 4) Ytre Aarsnes krets med Hestad, 43 elever, 18 ukers skole.
- 5) Sævik krets, 22 elever, 12 ukers skole (omgangsskole).
- 6) Vesterhus krets, 15 elever, 12 ukers skole (omgangsskole).
- 7) Erdvik krets, 32 elever, 12 ukers skole (omgangsskole).
- 8) V. Vallesvær krets, 23 elever, 12 ukers skole (omgangsskole).
- 9) Ø. Vallesvær krets, 27 elever, 12 ukers skole (omgangsskole).
- 10) Kornbrekke krets, 11 elever, 8 ukers skole (omgangsskole).
- 11) Ulvøysund krets, 11 elever, 8 ukers skole (omgangsskole)
- 12) Ramsøy krets, 11 elever, 8 ukers skole (omgangsskole).
- 13) Hellevik, "der blive at betragte som et enligt beliggende bostad, tillægges Skole efter Kommunestyrets Skjøn, f.ex. 1½ uge, da Elevene derfra ellers have Adgang til Nabokretsernes Skoler".

Denne kretsinnndeling blev godkjent av bispen paa visitasmøte med en bemerkning vedkommende 4. og 5. krets. Den samlede undervisningstid var før denne kretsdeling blev foreslaatt, 180 uker om aaret. Men efter dette forslag blir det 151½ uke, hvorved innspares 28½ uke, som kan anvendes til frivillig undervisning.

Imidlertid blev det av kommunestyret gjort innvending mot dette forslag, som dog skolekommisjonen fastholdt og begrunnet, og vedtok dessuten at Kornbrekke fikk 12 ukers og Hellevik 2 ukers skole aarlig. Ennvidere blev det henstillet til kommunestyret aa nedsette en komite til aa ta skolehussaken paa Aakerøy under behandling, saa meget mer som det var bevilget amtsbidrag, som for tiden befant sig hos stiftsdireksjonen. Dette blev vedtatt i møte i skolekommisjonen 21. november 1863.

Skolekommisjonens forslag om kretsregulering og skoletid blev vedtatt av kommunestyret.

Fra 1864 blev skolen i forannevnte kretser betjent paa følgende maate: G. Andersen overtar 18 uker i Aakerøy og 18 uker i Høvaag krets. N. Jakobsen har 12 uker i Hellesund, 2 uker i Hellevik og 12 ukers frivillig skole i Aakerøy og dessuten 4 ukers frivillig i Hellesund. O. Evensen faar 8 uker i Ramsøy krets, 8 uker i Ulvøysund og 20 uker i Ytre Aarsnes hvor der er 41 elever. Halvor Lie overtar 12 uker i Vesterhus, 12 i Erdvik og 12 i Sævik. T. Korneliusen skal ha 12 uker i Ø. Vallesvær, 12 i V. Vallesvær og 12 uker i Kornbrekke krets.

I oktober 1864 blev foretatt en del mindre forandringer i kretsene. Fleseid blev (efter derom fremsatt ønske) tatt fra Aakerøy og henlagt til Høvaag krets, hvor det blev vedtatt aa leie 2 lokaler, nemlig paa Haugevik og Høvaag, hvortil da elevene paa de nærmestliggende gaarder har aa møte. Snekkevik blir henlagt til Hellesund. Haugevik krets tillegges G. Andersen og Høvaag krets N. Jakobsen. Paa hvert av disse steder skal være 12 ukers lovbefalt og 6 ukers frivillig skole. Samme ukeantall blir tillagt Hellesund og overtas av N. Jakobsen. Aakerøy likesaa med 18 uker (12+6) og G. Andersen til lærer. Ø. og V. Vallesvær samt Kornbrekke blir uforandret, lærer T. Korneliusen. Ramsøy og Ulvøysund faar 9 uker (8+1) hver, og Ytre Aarsnes krets fraskilles Hestad og faar 20 uker (18+2). Til Sævik krets legges Hestad (12 uker paa omgang). I Erdvik og Vesterhus leses 12 uker paa hvert sted. I disse 3 siste kretser er Halvor O. Lie lærer.

I samme møte blev vedtatt aa tilstaa kirkesanger N. Jakobsen 20 spd. i avsnvngodtgjørelse, da man ikke for øieblikket fant nogen høvelig eiendom til skolegaard for ham. Der var to tilbud: et fra Omland for 500 spd. og et fra Frillestad paa 340 spd. Ingen av disse ble godtatt.

De øvrige lærere blev da bevilget 2½ spd. hver som "en liden Erstatning".

Skolebudgettet utgjorde i 1865 632½ spd. Undervisningstiden i flere av kretsene var øket med en del uker.

I møte den 10. oktober 1865 forelaa og blev vedtatt andragende fra Hellesund om opprettelse av fast skole. Lærer G. Andersen, som aaret før hadde 20 ukers undervisning i Hellesund, blev nu i stedet tildelt Ramsøy krets.

I skolekommisjonens møte den 15. desember 1865 blev Ole Evensen, som for tiden opholdt sig ved Holt seminar, ansatt i Hellesund efter kretsens ønske.

24. oktober 1866 behandlet man kretsregulering for kommende aar. Av vesentlige forandringer noteres at Haugevik krets omskrives til Holte krets, Sævik og Omland kretser slaas sammen til Omland krets, og skoletiden økes i en del av kretsene, særlig i de mindre, som nu faar 12 ukers aarlig skole.

G. Andersen overtar skolen i Ulvøysund og Ramsøy foruten den frivillige skole i Høvaag og Holte kretser.

N. Jakobsen overtar den lovbefalte skole i Høvaag, Holte og Omland kretser.

Halvor O. Lie er lærer paa Aakerøy, Harald O. Lie i Erdvik, Vesterhus og Ytre Aarsnes og Ole Evensen i Hellesund, den siste samt Halvor Lie som konstituert.

I Vallesvær-kretsene er nu Halvor Halvorsen Skogen lærer.

Ved budgjettoppgjøret for Høvaag skoler for 1868 ser man at ukeantallet av lovbefalte og frivillige uker utgjør 220 paa 13 kretser, og budgjetten er opgjort med 428 spd. Fordelingen av disse undervisningsuker mellem lærerne er noksaa innviklet, særlig hvad den frivillige skole angaar.

I Hellesund krets var interessen vaaken for skolens betydning. Man var blitt enige om aa betale selv for 2 ukers skole (á $1\frac{1}{2}$ spd.), leie av lokale for 18 uker aarlig, kosthold in natura til læreren samt 3 spd. som bidrag til leie av værelse for ham, mot aa faa 16 uker paa felles kasse.

Aakerøyfolk, som nu hadde eget skolehus, hadde satt den skoletid, som de selv vilde betale for, op i 12 uker aarlig. Straks efter økte de ukeantallet til 16 mot at der blev tilstaatt kretsen 24 uker aarlig av felles kasse.

Lærerne i disse to kretser overtok dessuten den frivillige undervisning henholdsvis i Ytre Aarsnes og Erdvik-Vesterhus, med 6 uker hver. Nyansatte var de begge, nemlig G.C. Steen og Aa. T. Vigstøl.

I skolekommisjonens møte 15. august 1870 blev paa søknad herom gitt tillatelse til at lærerne G. Andersen og G.H. Omlid bytter kretser saaledes at den første faar Kornbrekke og den siste Sævik (Omland) krets paa kontitusjon og midlertidig.

Budgjetten for kommende aar (1871) blev opgjort med 465 spd. paa felles kasse, og dertil kommer en del uker som kretsene betaler for.

Disse var foruten Aakerøy og Hellesund, som før er nevnt, Erdvik, Vesterhus og Ø. og V.Vallesvær med 2 uker paa hvert sted.

Skolekommissjonen foreslaar at de 20 spd. som N. Jakobsen oppbeærer i avsavn for lærerjord overføres paa G. Andersen, hvis økonomiske stilling i sammenligning med den første er meget daarligere. Denne avgjørelse var aarsak til en del skriverier fra N. Jakobsen, som ønsket departementets uttalelse og fra stiftsdireksjonen, hvis betenking skolekommissjonen ikke opfattet som et avslag. Likevel blev spørsmålet oversendt departementet gjennom prosten til avgjørelse. Ifølge skrivelse fra stiftsdireksjonen av 10. mars 1872 blev Jakobsen tilkjent de 20 spd. i avsavn.

I skolekommissjonens møte 9. februar 1871 forelaa til behandling et fra militærkommissjonen motivert forslag om aa innføre gymnastikk i skolene som lovbestemt fag. I den anledning blev det enstemmig vedtatt aa tilføie protokollen følgende:

"Statsstyrelsen er efter Skolekommissionens Formening, i denne Sag forpligtet til at tage Hensyn til de inden Folkets Flerhed raadende Anskuelser, hvilket ogsaa formentlig fra dens Side er erkjendt, idet den har givet Anledning til at Henvendelse i Sagens Anledning, er skeet til Skolekommissionerne, hvis Udtalelser vel ere forudsat, i Regelen at være overensstemmende med de inden deres Distrikt gjældende Meninger. Hvad Anskuelsen i dette Præstegjæld angaaer, kan Kommissionen med Bestemthed erklære, at en stor Flerhed inden visse Distrikter, med ugunstige Øine og til megen Forargelse vilde se Gymnastik indført som lovbestemt Undervisningsfag i Almueskolen, og hvad saadant, som uden Tvivl trindt omkring vilde finde Sidestykke, kunde lede til, er vanskelig paa forhaand at beregne. Skolen trænger til al den Kjærlighed, den kan faa, hvorfor, saavidt mulig alt bør undgaaes, der kan kue og kvæle denne Kjærlighed. Offerne til Skolen findes af mange store nok, tildels altfor store, og befrygtes kan det, at Skolen tildels vilde faa langt mindre end den tilkomme, naar en Forargelsesgjenstand blev tvungent Undervisningsfag.

Til Støtte for den intenderende Indførelse af Gymnastik som lovbestemt Fag i Skolen, er anført den Skikkethed til at vække Militæraand. Uden at have rigtig Begreb om denne "Aand"s Beskaffenhed, der vel i sin rette Skikkelse maa være anderledes, end som den udvortes aabenbare sig, skulde man dog formene, at denne "Aand"s Indbringelse vel kan og bør udsættes til Ungdommens Dage, saa at Børnene faa Lov til at være Børn, der ved Guds Ords Kraft lære at vise villig Lydighed mod dem, der efter det 4. Bud ere dets Foresatte, uden ved legemlig Exersits at dresseres til en Lydighed, som i Børneaaene ikke kan være takkelig.

Det er fremdeles anført at Gymnastikkens Anvendelse vil være af stor Betydning for den senere Uddannelse som Værnepligtig. Eftersom Militærkommissionen tænker sig Sagen ordnet, nemlig uden Fortsættelse af gymnastiske Øvelser i den lange Tid fra Udtrædelsen af Skolen indtil Værnepligtsalderens Indtrædelse, kan Skolekommissionen ingenlunde dele Forvisningen om Skolegymnastikkens Indflydelse paa den senere militære Uddannelse, ti det lille der kunde være udrettet under Skolegangen med Hensyn til Holdning, tagtmæssig Gang, Vendinger o.s.v. vilde sandsynligvis vel være saagodtsom forsvundet, naar det 22. Aar kom, al den Stund det lange Tidsrum fra lidt over 14 Aars Alderen, den sædvanlige Tid for Udtrædelsen af Skolen paa disse Kanter, og til

ovennevnte Aldersperiode havde været uden nogensomhelst Anledning til det i Skolen Læres og Vundnes Bevarelse og Udvikling.

Formentlig vil den værnepligtige Ungdom kunne faa sin Uddannelse ved Rekrut- og anden Exersits, og skulde den være mangelfuld, vilde bedre Midler kunne anvendes end at begynde med Børnene, ligesom det vidstnok kunne befrygtes, at det paatænkte Skridt, om det fik Fremgang, snart vilde efterfølges af et Større, nemlig Vaabenøvelsernes Indførelse i Almueskolen.

Betænkes maa det fremdeles, at et Lovbud i tilmeldte Henseende vilde støde paa store, tildels uoverstigelige Vanskeligheder, ti foruden at nu for tiden et lidet Antal af Almueskolens lærere ere i Besiddelse af fornøden Dygtighed til at meddele Undervisning i Gymnastik, og en saare lang Tid vilde hengaa indtil denne Mangel kunde afhjælpes, trods Seminariernes og Lærerskolernes aarlige Uddannelse af vordende kvalificerede Lærere, er Skolen selv, dens Ydre saadan, at Gymnastik ordentlig drevet, paa mange Steder vil være næsten eller endog gandske umulig. Man sigter hermed til Omgangsskolerne, der gaa fra Gaard til Gaard, og ordentlig Gymnastik uden Apparater kan ei udøves, men disse ere ikke transportable, som Skolen, ligesom det fortjener at omtales, at Skolen holdes baade Sommer og Vinter, og paa sine Steder udelukkende i den sidste Aarstid, hvor Legemsøvelser under aaben Himmel, ti derom kan naturligvis saagodtsom udelukkende Talen være, vel neppe kunne gaa for sig. At Gymnastikkens Indførelse ogsaa vilde medføre Udgifter, kan vel ogsaa med Rette nævnes, men Skolen trænger Midler til nyttigere Ting, og kun lidet glædelig vilde det være om disse Sidste skulde lide, den nye Skolelov haver, som bekjendt, befalet store Udtællinger, med Varsomhed bør man indlade sig paa at paabyde Nye.

Efter det foran anførte er Skolekommissionen enstemmig mod det paatænkte Lovforslag og finder det forsvarlig at lade Gymnastikken være et valgfrit Fag. Hvor Opinionen ikke er imod det, vil Kommissionen gjerne lade Drængebørnene gymnastisere, forat deres Legeme kan udvikles og deres Kræfter styrkes. Uddannelse til vordende Fædrelandsforsvarere tør man trøstigt formene udsat til Ynglingealderen, da Betydningen af Fædrelandet og Forpligtelsen til dets Værn vil kunne opgaa, og kunne det blot ske, at Exerserpladsen blev gjort mere behagelig, at Forargelsene der fjærnes, at Armeen omfattedes med Folkets Kjærlighed, vilde nok ogsaa vort kjære Fædreland faa Forsvarere, der med Tryghed kunde sendes i Krigen, uden at man behøvet at begynde med militær Opdragelse i den spæde Børnealder. Sluttelig vil man ikke undslaa at tilføie, at for dette Prestegjælds Vedkommende kun saare faa rekruterer Armeen, da saagodtsom alle Drænge efter Konfirmationen vælger Søen som deres Fædselsvei, og først, efter i en Aarrække at have pløiet denne, slaa sig ned paa Landjorden, frie for Værnepligt".

Budgettet for 1873 er opgjort med 724 spd. paa felles kasse, for fra nu av utbetales lærerpersonalet kostpenger istedenfor som tidligere in natura.

I slutten av desember 1872 blev et lite gaardsbruk i Erdvik av kommunestyret innkjøpt til skolegaard (klokkergaard), som før er omtalt, og kirkesanger N. Jakobsen erklærte sig villig til aa motta den, men søkte samtidig om lov til aa bortforpakte den.

Paa kretsmøter, avholdt i Ramsøy og Ulvøysund, blev det vedtatt at fra 1875 aa utrede de fornødne midler til henholdsvis 4 og 8 ukers skole. Fra samme tid vedtok skolekommisjonen aa nedsette skoletiden i Kornbrekke krets til 4 uker aarlig.

I møte 18. mars 1875 blev behandlet et fra stiftsdireksjonen oversendt utkast til undervisningsplan for landsskolen. Av skolekommisjonens vedtak fremgaar hvori denne plans vesentligste punkter bestaar.

- 1) Korlesning bør ikke tillegges synderlig vekt.
- 2) Anførsel av bibelhistoriens ord og dens gjengivelse med barnets egne ord bør være likeberettiget.
- 3) Historie bør fortrinsvis meddeles som verdenshistorie.
- 4) Leseboksfagene bør tildeles flere timer.

Budgettet for 1876 blev oppgjort 25. oktober 1875 med ca. 960 spd. paa felles kasse.

Samme aar var lærerposten i Ulvøysund-Ramsøy-Kornbrekke ledig, og der meldte sig 2 ansøkere. Men skolekommisjonen kunde ikke anbefale nogen av disse til posten, og da man mente at aarsaken til ansøkernes faatall var denne at skolene i disse kretser blev holdt paa omgang og med kosthold in natura, vedtok man aa leie lokale i de to førstnevnte kretser samt fastsette kostholdsgodtgjørelse med 24 skilling pr. dag som i de øvrige kretser.

Efter søknadstiden var utløpet, hadde der meldt sig 5 ansøkere, og av disse blev Leiv Zakariassen Moen ansatt 6. januar 1876, som før er fortalt.

Tidligere i aaret 1875 hadde skolekommisjonen til fornyet behandling lærernes andragende om forhøielse av kostholdsgodtgjørelsen. Dette andragende var først behandlet i september 1874. Skolekommisjonen vedtok enstemmig aa imøtekomme andragendet for 3 av lærernes vedkommende, men ikke for kirkesangeren. Etterat herredstyret hadde behandlet saken i to møter, blev den gjennom skolekommisjonen oversendt stiftsdireksjonen til avgjørelse. Skolekommisjonen fastholdt enstemmig sitt tidligere vedtak, som visstnok var tiltraadt av herredstyret, at kirkesangerens andragende ikke bør imøtekommes, da hans inntekt i forveien er saa stor - den er ansatt av ligningskommisjonen til 350 spd. om aaret, og "for 18 Skilling om Dagen vil han som gift Mand kunne bestride sin Kost, en ugift Lærer trenger noget mere, da Vedkommende, hos hvem han haver Logi, ogsaa maa beregne sig noget for Opvartning m.m." - Refleksjonene gjør sig selv! - Lærernes representant i skolekommisjonen har antagelig ikke vaaget aa opponere.

KRIGSAARENE 1807 - 1814.

Denne lange ufredstid gikk ikke mer sporløst hen over Høvaag enn over andre strøk av Sørlandskysten. Det som her legges frem er opsamlet i en og annen krok, hvor gamle folk har tømt sin hukommelseskiste for historier de hadde faatt overlevert fra sine fedre, som til dels hadde staatt begivenhetene nær. Denne slekt er nu borte, og mange av dem tok med sig i graven hvad de visste, for det var ingen som spurte dem derom.

For adskillige aar tilbake talte lærer G. Noddeland med en 90 aarig olding, som i 18 aars alderen blev utkommandert til sjøkrigstjeneste. Han het Daniel Abrahamsen Kjøstvedt, bosatt paa Isefjær. De folk Noddeland ellers traff paa, og som kunde huske litt av krigsaarene, var saa unge den gang at deres meddelelser om de dager, bestod i noksaa dunkle barndomsminner. Hvad derimot har større verd er de muntlige overleveringer de hadde fra far eller mor som stod begivenhetene personlig nær.

Naar disse gamle blev ledet inn paa det kapittel, blev deres elters sløve blick opklart, trekkene livlige, ordene strømmet lett over lebene, og fortellingene om fedrene, deres kamp og nød, men ogsaa om deres utholdenhet blev gjengitt med liv og nøiaktighet.

Selv om disse smaa historier i og for sig ikke synes aa ha synderlig verd for efterslekten, fortjener de dog aa nedskrives, for de bærer bud om fedrenes tapperhet og fedrelandskjærlighet.

Livsforholdene i vaart land den tid stod i rakeste motsetning til de nuværende, det maa vi huske paa. Henrik Ibsen har sagt det saa treffende i de ord: "Engelske kryssere stengte hver havn. I landet var misvekst og nød" osv.

Disse historier knytter sig altsaa som sagt til enkelte steder paa Agderkysten. Her har fedrene kjempet og lidd for sig og sine til døden tok dem bort, enten paa krigsfartøiets dekk i blodig kamp, eller ute paa havet under utøvelsen av sin daglige livsgjærning, eller under hjemmets tak.

Øene, iallfall her paa kysten, var den gang meget mindre befolket enn nu. De senere tiders skibsfart øvde sin store innflytelse paa kyststrøkene, livsvilkaarene blev bedre, det blev større bebyggelse og mere økonomisk velvære.

Ved aarhundrets begynnelse var der 3 hus paa strandstedet Ulvøysund. Paa den største av øene, Indre Ulvøy, bodde viseoldermann og gjestgiver Kristian Jørgensen. Han var selveier av hele strandstedet. Huset hans, som er en temmelig stor toetasjes bygning, staar der fremdeles. Over døren til sjøbua er innskaaret hans navnesiffer og aars-tallet 1807.

Paa begge de større øer er det ikke saa lite dyrket jord, og det fortelles at Jørgensen hadde 10 kyr paa baasen. Paa Ytre Ulvøy stod de to øvrige hus. I det ene bodde los Tønnes Osmundsen og i det andre leilending og los Anders Børresøn.

Tønnes var gift med Johanne Nilsdatter, og begge var 38 aar ved aarhundreskiftet. De hadde 6 barn. Anders Børresøns kone hette Anne Kristensdatter. Hun var nu gift for andre gang og hadde 3 barn av første ekteskap, derav en sønn som hette Kristian og som var 19 aar. Moren var 47 og stedfaren 37 aar. - I andre ekteskap var det ogsaa 3 barn.

I Hellesund ogsaa var det den gang sparsom bebyggelse. Paa Steinsøy bodde losoldermann Aage Aagesen. Om ham fortelles det at han var saa rik at han eide to kister med penger. Da krigen kom, førte han kistene inn paa fastlandet, den ene til Omland og den andre til Ørsland, forat de skulde være i sikkerhet om fienden kom til aa gjøre landgang i Hellesund.

Paa fastlandet langs sjøen var det mer bebyggelse. I krigsaarene blev mange av de yngre mannskaper som var sjøvante, utkommandert til tjeneste paa flaaten. Flere av dem var borte i aarrekket, enkelte som fanger i engelsk prison, hvortil de blev ført fra opbragte fartøier.

Førnevnte Kristian Jørgensen, Aage Aagesen Steinsøy og lensmann Arnt Stendal drev skibsrederi i fellesskap. De eide saaledes 6 mindre fartøier, hvorav den største hette "Fortuna". Disse fartøier gikk i sommerfart paa Danmark, England og Holland. Man vet med sikkerhet at 3 av fartøiene blev tatt med last og mannskap av de engelske kapere. Det ene stod man og saa paa blev opbragt utfor Ulvøysund.

Krigen begynte som bekjent i 1807 med at englenderne seilte inn paa Kjøbenhavns red og tok den dansk-norske krigsflaate, som laa til ankers der. Dermed var Norge avskaaret for hjelp fra Danmark under den syvaarige ufred. Selv hadde vi ingen flaaate aa møte frem med. De faa krigsskib som vi ennu hadde tilbake, laa hist og her i norske havner. Disse skibene blev senere jaget fra sted til sted av den overlegne fiende. Engelskmannen laa utenfor langs kysten og opsnappet de fartøier som søkte inn. All tilførsel var saaledes stengt. Da man altsaa var henvist til sig selv og sine egne hjelpemidler, gjaldt det derfor aa klare sig saa godt man kunde, og nytte midlene paa beste maate. Sent vil sagaen glemme de viljesterke og offervillige menn som gikk i spissen. Det blev syv tunge og trange aar med kamp for livet i dobbelt forstand, for det gjaldt ogsaa livet som nasjon.

Under ufreden blev kyststrøket inndelt i distrikter, og det vaabendyktige mannskap, som var hjemme, blev delt i vaktskifter. Disse blev ledet av en formann eller rettere anfører. Han skulde føre opsyn med vaktholdet ved aa utsette de nødvendige vaktposter, tilkalle det øvrige mannskap i farens stund samt føre kommandoen og lede det hele.

Vaktene fikk sine poster paa de høieste punkter langs kysten, fra disse var det jo vid utsikt over havet. Naar vaktmannen fikk en mistenkelig seiler i sikte, meldte han dette ved signaler. Disse signalapparater var ganske enkle og liketil: Paa vaktstedet var anbragt et trekors. Dersom saa fienden viste sig om dagen, heiste vaktten en stor hvitmalt eller hvitkalket trelem opp under tverrbjelken paa korset. Var det derimot om natten, blev brennende lyngknipper o.l. heist op i stedet ett eller flere eftersom faren syntes aa være stor til.

Et saadant vaktsted kaltes en "vede" og bærer det samme navn fremdeles, f.eks. Hestadveden, Dolsveden osv. Andre steder paa kysten kan ogsaa ha navn som skyldes krigen, idet der til stedet knytter sig en eller annen begivenhet om hvilken navnet bærer vitnemaal.

Foruten det lokale kystforsvar eller landevern deltok ogsaa de faa krigsfartøier Norge den gang eide. De bestod av nogen armerte brigger og skonnerter samt en del kanonbaater. Disse siste var aapne, lange rofartøier med det fornødne mannskap og skyts. De hadde sine visse stasjoner her og der, deltok i vaktholdet og førte tilsyn med landvernsmannskapet naar de ikke var ute og rekognoserte langs kysten. Det traff ogsaa at en kanonbaatflotilje kom i kast med fienden og fikk bruke sine kanoner.

Ulvøysund var stasjon for 3 kanonbaater. Hver baat var bemannet med ca. 30 mann og blev rodd frem med 6 par aarer. Det var saa svære aarer at det maatte 2 mann til aa haandtere hver enkelt av dem. Naar vinden var lagelig, heiste man et stort raaseil.

Denne kanonbaatavdeling hadde sitt rekognoseringsdistrikt baade østen- og vestenfor Ulvøysund. Den gjorde saaledes hyppige turer til Flekkerøy. Ofte returnerte den samme dag, men under tiden kunde den vare borte i ukevis. Naar kanonbaatene var avsted, maatte det faste landvernsmannskap tre til aa gjøre aktiv tjeneste.

Kanonbaatene hadde to offiserer, hvorav en løytnant. Han blev ofte kalt maanedsløytnant. Neppe nogen av dem hadde faatt den egentlige marineutdannelse som offiser. Paa Haugevik bodde en mann som hadde gjort tjeneste som offiser, og han pleide alltid siden pynte sitt navn med tittel av "løytnant".

Paa østkanten av Ytre Ulvøy stod barakken hvor kanonbaatmannskapet var innkvartert. Det var et stort hus med tre rum. I hvert av disse var tre kjøplasser i høiden, og midt paa gulvet var ildsted hvor man kokte maten.

I bukten tett ved laa kanonbaatene fortøid. Bukten kalles Kabbelvika, og mannskapets landingsplass har fremdeles navn av "Kanonbaatbrygga".

Fra barakken til utkikks-stedet var det temmelig daarlig vei. Over den grunne sandbukten straks nedenfor barakken kan man ennu se rester av en stenlagt vei, som de la der. Paa utkikks-stedet stod et simpelt vakthus, som bar navn av "taarn" samt en steinvarde med signalapparatet. Her var stadig en vaktmann paa post.

En natt kom en av offiserene derop for aa inspisere vakten. Denne ropte ham straks an uten aa faa svar. Han ropte enda flere ganger: "Hvem der?" Offiseren var uforsiktig nok til ikke aa svare. Da tenkte vakten paa fiender og gav ild. Offiseren blev rammet i foten, men blev samtidig saa redd at han fikk vondt. Soldaten slapp tiltale.

Da vakttaarnet i tidens løp raatnet ned, maatte merkevesenet koste op et nytt Korsmerke, da det gamle allerede var anført i sjøkartet som landkjenningsmerke. Det bærer nu ny navn av "Ulvøysunds trevarde".

Saa snart signalene meldte at fienden var i sikte, blev det straks av de nærmestboende gjort anstalter til flukt. Især gjaldt det for kvinner og barn aakomme i sikkerhet. - Tidlig en morgen gikk en kone til sommerfjøsset med melkebøtten i haanden. Det var paa Ribe. Saa faar hun se faresignalet paa Hestadveden. Da kastet hun melkebøtten og treskoene og løp tilbake til huset og ropte: Aahaa, veden brenner"! Da blev det røre. Man samlet sammen det beste av klær og innbo, skjulte det man ikke kunde faa med sig og tok saa flukten.

Paa øene pleide man under samme omstendigheter rømme inn paa fastlandet og tok med sig sine verdisaker og det nødvendigste av mat og klær. Det fortelles at paa Aakerøy skjulte opsitterne sine kostbarheter paa et sted som kalles "Brønnura". Her laa de i sikkerhet. Selv forlot man øen naar noget særlig stod paa.

Ran eller noget tyveri fra fiendtlig side spurtes ikke, naar undtas at sauer som gikk paa beite paa utholmene, forsvant av og til. Men om det var fienden eller andre som var skyld heri, kunde ingen si.

En dag kom en engelsk jolle inn Furøysund, tett ved Aakerøy, og alt tydet paa at mannskapet aktet aa gjøre landgang; men det blev sett i tide. Nogen gamle menn vebnet sig med flintebørser og la sig i skjul paa Furøy. Da fienden var paa passelig hold, dundret det løs, og jollen satte utover igjen.

En dag sent paa eftermiddagen faar vaktmannen fra utkikks-plassen i Ulvøysund se et større engelsk orlogsskib komme seilende vestenfra langs landet og kaste paa vinden et stykke utenfor Meholmen, sydvest fra Ulvøysund. Paa samme tid kom postkutteren over Kvaasefjorden, og var visstnok opdaget av fienden. Fra land saa man at engelskmannen lot tre vel bemannede joller sette fra borde og ro mot land innefter fjorden. Man ante hensikten. Ved aa ro paa vestsiden av Inderøy, vilde de skjære kursen for kutteren, som fortsatte østover. Den skulde gjøres til prise. Likevel kanonbaatene ikke var til stede, blev det dog forhindret.

Kristian Jørgensen fikk fatt paa folk som i en fart tok sig av kutteren og bragte den inn til Smaavikene. Der laa den i sikkerhet. I graalysningen kom jollen frem paa østkanten av Ulvøysund. De hadde nemlig en norsk fange ombord, som hørte hjemme i nærheten. Han maatte gjøre tjeneste som deres los, men hadde med vilje ført dem hit og dit derinne i fjorden og kom til slutt gjenneom Indresund, og saa rodde de ut til fartøiet igjen.

En dag kom en jolle utenfra og tok veien mot vestre innløp. Denne gang skulle nok havnen ha deres besøk. Alle kom i bevegelse, og man gjorde sig klar til aa ta imot dem. Man samlet sig paa Svinerholmen inne i havnen, og da jollen var kommet paa skuddvidde, begynte man aa fyre paa den av alle krefter. Fienden besvarte skuddene, men uten virkning, da holmen gav god dekning. Derimot falt en av jollens mannskap, og en blev saaret. De satt ved aarene som gled fra dem, og blev funnet senere.

Den førnevnte Kristian Kristensen som nu var los, var ogsaa med paa holmen. Da bataljen var over, idet jollen tok flukten, var gæværet hans saa hett at han bøde løpet. Dette gævæ var lenge aa se i hans hjem.

Men fienden gav sig ikke med dette.- I Nibesund laa Osuld Reddal med sin fraktebaat, og paa havnen i Ulvøysund laa paa samme tid en vestlandsk jakt lastet med gammelt jern. Disse to fartøyer fristet fienden til et nytt besøk. En bemannet jolle kom til Osuld. Han blev bakbundet og lagt ned paa tiljet i baaten sin. En av jollens mannskap tok roret og skulde saa følge jollen til Ulvøysund. Her skulde den hjelpe en annen som hadde søkt inn for aa ta jakten.

Landvernet hadde lagt sig i skjul av en odde midt i Ulvøysundet og ventet paa jollen og baaten den hadde tatt. Han som var i baaten, rente den paa grunn, og da jollen var paa skuddhold, blev den sendt en salve med den virkning at sjefen og en mann til falt, og to andre blev saaret. De andre skyndte sig med aa faa rormannen i Osulds baat med sig, og saa tok de flukten. Odden blev siden kalt Striderodden. Den andre jolle hadde listet sig inn paa vestkanten og styrte mot vestlandsjakten. Eierne rømte i land. Jakten blev opbragt og tatt paa slep.

Kristian Jørgensen som var med ved odden, hørte skrik og skraal og trodde det gjaldt plyndring i hans hus. Han tok en stor rorpinne og løp avsted til huset; men da han kom til bryggen, stod vestlendingen der og jamret sig: "Aa de e mæg, dei he tege jaktaa mi". Man gjorde sig nu i all hast i stand til aa forfølge fienden for om mulig aa berge jakten.

En makrellbaat blev bemannet, og foruten geværer tok de ogsaa med to smaa kanoner, som kaltes "svingbasser".

Saa bar det utover efter jollen, som bukserte paa jakten. Ved hjelp av seil og aarer innhentet de den en god halv mil av land. Da slapp jollen sin prise og rodde utover til skibet.

Mannskapet vilde nu helst ha sendt jollen en kule eller to med svingbassene, men blev hindret av sine befalingsmenn, Kr. Jørgensen og Nils O. Hestad. Disse to tok de brennende lunter og stakk dem i sjøen og gav saa ordre om aa vende til land. Folkene knurrede, og to av dem, nemlig Henrik Kvivik og Nils Ribe, blev saa harme at de nær hadde kastet dem overbord. Vestlendingen fikk saaledes "jaktaa" igjen.

En dag senere hen blev atter meldt at en seiler var i sikte vest for Ulvøysund. Det var en engelsk kutterbrigg med alle seil i topp og vinden rett akterinn. Samtidig saa man en norsk skonnert, som holdt paa aa krysse sig op utenfor Ramsøy. Det var tydelig nok aa skjønne at det var fiendens hensikt aa ta skonnerten før den kom saa høit at den kunde dreie av for Ramsøysund og faa havn.

Denne gang laa heldigvis kanonbaatene i Ulvøysund. To stykker av dem blev bemannet og satte avsted for aa komme skonnerten til hjelp. Kristian Kristensen var med den ene som los.

Skonnerten laa for et sterkt press av seil og søkte aa vinne op; men nu var briggen allerede mellem den og land, og dens skjebne vilde straks vært avgjort hvis ikke kanonbaatene hadde gitt briggen annet aa tenke paa. Kampen blev heftig, og skuddene falt tett fra begge sider. Briggen fikk saa rikelig nok med aa klare sig at den foreløbig maatte la skonnerten være i fred. Denne klarte imidlertid aa

vinne op til luvart, hvorpaa den straks efter ankret paa Bjorvika i god behold.

Kanonbaatene hadde dermed naadd sin hensikt, og vendte tilbake til sin ankerplass, mens briggen stakk til havs. Den gikk ikke saa ganske uskadd ut av leken. Den hadde faatt to slemme skudd, hvorfor den straks la kursen for Gøteborg for aa reparere.

Kristian Kristensen var ofte los ombord i norsk-danske orlogsfartøier langs kysten. Han var en stor og sterk kar, mellem 25 og 30 aar gammel.

Han hadde mangt og meget aa fortelle om hvad han hadde sett og hørt i den tid. Han var saaledes flere ganger sammen med kommandør Jessen, som var siste sjef ombord i linjeskipet "Prinds Christian".

Denne mann roste han meget. Det var en tapper og dyktig offiser, som var meget avholdt av sine underordnede. Deres ve og vel hadde han alltid for øie. Levemaaten var derfor bedre hos ham enn i de andre fartøier.

En gang Kristian var los med Jessen, laa de inne paa Kristiansands havn. Da kom det en dag to store engelske fregatter og la sig innenfor Oksø. Jessen bestemte sig for aa gaa ut og vaage en kamp med den styrke han raadde over, og gjorde sig klar. Men saa innløp det bestemt ordre fra stiftamtmanden til ham om aa bli hvor han var. I harme herover bet han sig i lepen saa blodet rant. Derpaa la han sitt skib paa tvers i Dybingsløpet med breidsiden vendt mot fienden. Saa lot han kanonene avfyre, men rettet løpene nedad saa kulene for i sjøen.

Senere blev Jessen forflyttet som sjef ombord i kutterbriggen "Laugen". Med denne krysset han en tid utenfor kysten.

En dag fikk de to fiendtlige seilere i sikte, en fregatt og en kutterbrigg, som begge tonte engelsk flagg. De begynte straks aa forfølge "Laugen". Aa vike var ikke Jessens vis, selv om det var for en overmann; da heller sloss og tape med ære, om ikke noget bedre kunde opnaaes. Man gjorde derfor "klart skib" og avventet fiendens ankomst. Om denne kamp blev forfattet en vise, hvorav bare ett vers er bevart. Det handler om kampens utfall og lyder slik:

Vi norske sjømenn rask gaar frem!

La oss de gamle helter ligne!

Naar vi med seier kommer hjem,

de borgere vil oss velsigne.

Hurra for briggen "Laugen"s flagg!

Vi sloss med to og vant et slag.

Dette slag stod den 19. juni 1808 og skaffet Jessen admiralstittel.

Det var trangt om mat, fryktelig trangt, saa trangt at vi neppe kan gjøre oss forestilling om det. De familier som paa ingen mulig maate kunde klare sig selv, fikk offentlig understøttelse. Der blev utdelt mel i smaa kvanta til dem fra et kornmagasin i Kristiansand. Dette tilhørte staten.

En gammel kone fortalte at hennes bestefar hadde 11 barn aa forsørge i denne nødstid. Han bodde i Gl.Hellesund og var skomaker. - Det hadde vært stridt nok for ham aa greie det nødvendige til familien i de gode dager. Men nu maatte der hjelp til, skjønt stor var den riktignok ikke. Han fikk utlevert 1 - en - skjepe mel til maa-neden. Det var alt, og mer var det nok heller ikke aa vente.

Saa lenge det var sommer, fikk de større barna mat bare om morgenen og litt om kvelden. Det øvrige de trengte av mat, maatte de selv søke i bær og frukt inne paa fastlandet. Fisken var jo et tilgjengeligg og daglig gode for kystfolket. Maaltidene var nok alt annet enn lekke, eller rettene mange: Malt bark og mose utgjorde hovedbestandelen i flatbrødet og vassvellingen.

Imidlertid drev nøden til handling. - Her er et par trekk: Anders Kristiansen i Gl.Hellesund eide en galeas. Med denne seilte han og tre andre menn over til Jylland for aa kjøpe en ladning korn og andre nødvendighetsartikler.

Fartøiet var stort nok for ferden; men vanskeligheten bestod i aa slippe usett mellom de mange fiendtlige kryssere i Skagerak.

Overreisen var heldig, og de blev vel mottatt av danskene. Danskene blev merkelig nok rost for velvilje og imøtekommenhet mot oss i disse tider.

Da galeasen hadde faatt inn sin last, blev kursen satt for hjemmet igjen. Disig var været, og det var heller lite vind; men de kom sig da nordover.

Natten efter avreisen fra Jylland faar de se en høirigget seiler komme sigende ut av mørket tvers paa dem. Klokken var da omkring 2. Det var intet mindre enn en engelsk korvett, som nu gav sig til aa forfølge dem. - Det saa ikke videre lyst ut for de fire nordmenn.

Aa forsøke paa flukt med galeasen var umulig i dette tilfelle. Fikk fienden tak i dem, vilde fangenskap i fremmed land bli deres lodd, og familien hjemme vilde vente forgjeves paa sine forsørgere.

Utsikten til frelse var liten; men friheten som det saa meget kom an paa, var kjær. Det ytterste maatte derfor gjøres for dens skyld. Engelskmannens fanger vilde de sist av alt bli. - De fikk da heller la ham ta fartøiet, og saa for sin egen del finne en utvei til frelse. Men langt paa havet og mørke høstnatten var dette ikke saa liketil. Det kunde komme til aa gjelde livet.

Men her fikk man vaage det, og saa fikk det gaa som det kunde.

De opgjorde i hast sin plan: Mens rormannen drev fartøiet op i vinden, satte de andre skibsbaaten paa vann paa den siden som vendte

fra fienden. - Saa tok de litt proviant og klær med sig i baaten og rodde bort i skjul av galeasen, inntil mørket skjulte dem.

I tilfelle de skulde bli forfulgt, la de kursen foreløbig for Hanstholmen; den vei vilde de neppe bli søkt efter. Da de saa hadde rodd en stund uten aa merke noget til fienden, vendte de tilbake.

Da det lysnet av dag, var korvetten ute av sikte, og nu rodde disse fire menn sin skrøpelige baat hjem den milelange vei over Skagerak mot det fattige Norges kyst. Der satt deres kjære og ventet paa dem.

Efter to døgns forløp la de aarene inn hjemme ved bryggen. Men saart var det for alle aa tenke paa, at galeasen med sin verdifulle last var i fiendens vold. All deres møie og alt deres arbeid var spilt.

Losen Kristian Kristensen, Henrik Kvivig og Osmund Blokkedal gjorde en tur sammen til Jylland med Kristians losbaat, "Ternen". Det var en aapen baat.

Paa overreisen saa de intet til fienden. Da de hadde utført sitt ærend, drog de paa hjemveien. Utpaa kvelden kom det er korvett og forfulgte dem i flere timer. Men heldigvis falt natten inn med skodde og tykk luft. Derved kom de ut av sikte. De hadde litt efter litt forandret kursen for aa villede sin forfølger. Saa snart korvetten var forsvunnet, vendte de nordover igjen.

Hjemme var man i spent forventning. Da det led saa langt at man kunde vente dem, holdt man utkikk efter dem hele dagen.

Endelig en dag lød ropet: "Nu kommer "Ternen"! Om ikke saa lenge la skøiten til ved den hjemlige brygge, og alle var glade for vel overstaatt reis.

Foruten kornvarer hadde de ogsaa kjøpt en del "judestomp", d.v.s. jyske brød. De var meget lange, og av den grunn kalte man dem "ankerstokker".

Da Kristian hadde satt sig i stua igjen, samlet barna sig omkring ham baade glade og forundret, mens han skar stykker av "ankerstokken" og delte ut til høire og venstre. Saa godt brød hadde de ikke smakt paa lenge, og saa langt brød hadde de ikke sett før. Tenk, far satte det mot gulvet med den ene ende, mens han skar av den andre!

Daniel Kjøstvedt blev avmønstret fra tjenesten og kom hjem 1808. Straks reiste han og nogen andre med farens skonnert til Danmark for aa proviantere.

Efterat de hadde tatt inn last og proviant i Aalborg, seilte de derfra til Fladstrand (Fredrikshavn) for aa vente paa vind.

Her blev skonnerten observert av et engelsk orlogsskib. Der blev satt ut en bemannet baat, som styrte mot land. Formaålet var lett aa gjette. Derfor rømte Daniel og kameratene hans i land. Skonner-

ten blev tatt som prise. Mannskapet kom hjem ved en annen skibsleilighet.

En tid efter seilte Daniel og nogen andre med Ole Hermansen Stendal, som eide en slupp, til Jylland igjen i samme ærend som første gang.

De kjøpte full last med korn og begav sig saa paa hjemveien. Da blev de opbragte og kom inn til Gøteborg. Her blev Ole Hermansen frigitt, mens de andre blev ført til East Portsmouth.

Daniel tilbragte her 3 aar i fangenskap. Saa blev han fri mot aa bli med ombord i et krigsfartøi, som skulde krysse paa kysten av Portugal. Paa denne tur falt han ned av bramraaen og slo inn et par ribben. Da briggen hadde gjort sitt tokt og kom tilbake til England, blev Daniel sendt hjem for godt. Da var han bra igjen.

Straks efter han var kommet hjem, blev han utkommandert med en kanonbaat. Sjefen hette Fasting. De holdt mest til i Oslofjorden og paa Hvaløyene.

Da kongen, Kristian Fredrik, den 8. oktober hadde nedlagt sin kongeverdighet for en av Stortinget utsendt deputasjon, blev han samme kveld av marinesoldater rodd fra Ladegaardsøen til Moss. Herfra vendte han tilbake til Danmark.

Daniel var en av roerne. Straks efter blev han avmønstret og kom hjem.

En mer utførlig beretning om Daniel Kjøstvedt i krigsaarene staar fortalt i "Agders Historielags" aarbok for 1920 IV.

Han døde paa Isefjær i 1886.

En dag ut paa eftermiddagen ankret en engelsk kutter op inne paa Kvalsholmsund utenfor Gamle Hellesund.

Kutteren blev sett fra land. Da den hadde kastet anker, rodde nogen stykker utover for om mulig aa faa greie paa i hvilken hensikt den hadde søkt havn. - Kommet i nærheten av fartøiet opdaget man til sin store forundring at det var bemannet med norske folk. Og disse syntes tillike aa føre kommandoen; for nogen engelskmann saaes ikke ombord.

Man rodde nu like til siden av kutteren for aa høre hvordan dette hang sammen, og nu blev det opklaret: Kutteren hadde opbragt et norsk koffardifartøi med 14 manns besetning og var nu paa vei med dem til Gøteborg. Da kutteren den samme dag var tvers av Hellesund, gikk offiserene ned for aa spise middag, mens de overdrog vekten aa vareta det som trengtes paa dekket.

Fangene hadde rummelig frihet i dette mindre fartøi. Dessuten hadde det lite mannskap. Nu fikk fangene kjenning av land. Det opstod hos dem et næsten samstemmig ønske om aa benytte det gunstige øieblikk. I all hast avtalte de en plan, som alle var enige i og like ivrige for aa utføre.

Øieblikkelig skred man til verks. Nogen tok sig av dekksvakten, mens andre barrikaderte nedgangen til kahytt og lugar, hvor nu befal og mannskap befant sig som mus i en felle.

Da dette var gjort, tok en roret, og straks efter stod kutteren for fulle seil mot land og havn. Dit kom de ogsaa i god behold, som før er fortalt.

Nu aapnet man for de innestengte. Disse kom op, og da sjefen blev klar over situasjonen, graat han sine modige taarer.

Rollene var jo ombyttet; fanger var jo baade han og hans folk, og som saadanne blev de sendt til Kristiansand. Kutteren blev ogsaa ført dertil. - De 14 som var kutterens oprinnelige fanger, hørte hjemme i en av smaabyene paa Østlandet.

Kristian Kristensen var los ombord i linjeskipet "Prinds Christian" her paa kysten en kort tid og gikk i land i Lyngør, fartøiets siste havn i Norge. Derpaa kom han ombord i "Najaden". Her blev han i 3 uker og forlot dette fartøi nogen dager før Lyngørslaget.

Til sist skal nevnes nogen enkelte menn som var ombord i "Prinds Christian" til det siste, og som hørte hjemme her.

En av dem hette Nils Heslevik, en barket orlogsgast, som hadde traakket krigsskibdekket i 7 aar. Han var flaggmann ombord. Under slaget blev flagglinen skutt i stykker tre ganger, og hver gang maatte Nils entre op og skjære den inn igjen. Dette var et haardt arbeid, men maatte likevel utføres. Da han kom ned av riggen tredje gang, var det blod i skoene hans.

Gunder Hestad var kullempær under slaget. Torjus Bakken, Ola Grosøy og Baard Maløy gjorde tjeneste som dekksgaster, og alle tre blev saaret i slaget. De blev siden invalider, og de to første fikk senere pensjon; men Baard fikk ingen, hvad nu grunnen kunde være.

Om "Prinds Christian"s siste kamp ved Sjælland under admiral Jessens kommando mot den overlegne fiende blev det diktet en lang vise som stod høit i kurs blandt folk i et par slektledd efterpaa.

All innførsel av matvarer var i begynnelsen av krigsaarene paa private hender.

Den mann som alt fra først av opofret sig mest for denne viktige sak, var grev Herman Wedel Jarlsberg. Heller ikke skal glemmes hvad jernverkseier Jacob Aall gjorde i samme anledning.

I skrivelse av 2/12 1807 bevidner regjeringskommissjonen greven sin uforbeholdne erkjentlighet og takk paa fedrelandets vegne, og utnevner ham tillikemed megler Smith til provideringskommissjon. Den 3/3 1811 blev denne kommissjon forsterket med 3 medlemmer til, og 13/10 1812 blev det opprettet en overprovideringskommissjon i henhold til kongelig reskript av 18/7 og 28/9 s.aa.

Enn videre blev det foruten den allerede opprettede provideringskommissjon opnevnt saadanne i Bergen, Trondheim og Nordland med

Finnmark under ledelse av vedkommende amtmenn. I 1824 blev ordningen ophevet og regnskapene oppgjort og arkivene overlevert.

Det blev for kongelig regning bestilt store kvanta av matvarer og høi og halm fra flere jydsk amter. Varene blev saa hentet av smaafartøier, som provideringskommisjonen hadde leiet. Av slike var der en hel del. De blev nummerert og seilte med mer eller mindre hell i proviantfart. Flere av dem blev oppsnappet av de engelske krigsskib, som var den stadige fare i Skagerak.

Til sist følger hva G. Noddeland har hørt av en vise om "Prins Christian's" kamp ved Røsnes, nu Revsnes, hvor fartøyet ble ødelagt.

Visen i sin helhet raader han ikke over, ei heller den rette sammenheng mellom versene, men han gjengir hvad han har hørt:

En Sang jeg vil fremføre
for alle og enhver,
som haver Lyst at høre,
hvad jeg vil melde her
om Rangskibet "Prins Christian",
der var et deiligt Skib.
Vi letted vores Anker
paa Helsingørs Rhed.

Det var i Attenhundrede
og otte man skrev.
Vi letted vores Anker
paa Helsingørs Rhed
med Rangskibet "Prins Christian"
vor Flaades største Skib.
Vi satte vore Seil til
og seilte saa afsted.

Vor Ordre saa mon lyde:
"I skal af Beltet gaa!"
Og vores Kurs vi satte
og det med stor Attraa.
Saa fik vi udi Sigte
to store Rangskibe,
og strax vi kunde merke,
det var Britanniere.

I Bugten udaf Røsnes
vi maa til Ankers gaa.
Vi turde ikke vove
vor Kurs lenger at staa;
thi Farvandet var snævert
og dertil lidet Vand.
Ved Nattens Tid at seile,
det gaar os ikke an.

Det var i Marti Maaned
den tyvende og to
om Aften Klokken otte,
Vi bort fra os lod gaa
af vores tre Kanoner,
som fandtes agterud,
og som var vel belastet
med Kuler, Skraa og Krud.

Om Morgen Klokken fire
hos os blev purret ud.
Vi alle kom i Arbeid.
Vi bade da til Gud,
at han os vil forlene
en god og seirrig Dag;
thi vi ei andet tænkte
end at komme udi Slag.

Vor Chef han lod udraabe
paa Opper-Kanonér:
"De agterske Kanoner
i Bakken paa sit Sted,
som vi ser ud her agter,
at vi ham træffe kan!
Her ere tvende Rangskibe
udi vort Kjølvand."

Vor Chef han lod udraabe:
"Hurra! Hurra! Hurra!
Hurra for vores Konge
og for vort Fædreland!
Hurra for Officerer,
som inden Borde er!
Hurra for hver en Krigsmand,
som Fædreland har kjær!"

Af vores Officerer
i Slaget tre der faldt,
og tre er bleven kvæsted,
saa det er sex ialt.
Af Mandskabet er falden
tredsenstyve Mand,
fire og firsindstyve kvæsted,
det siger jeg forsand.

Vor Chef han heder Gjessing,
han er en tapper Helt.
Dermed og Kaptein Rude,
som stred i samme Felt.

Da Admiral Gjessing efter Slaget vilde overlevere den engelske
Øverstkommanderende sin Kaarde, lægger Visen følgende Ord i den
engelske Admirals Mund:

"Du skal den selv beholde
for dig selv og for dit Land,
og det er til et Vidne,
du sloges som en Mand:"
